

Firenca - prijestolnica talijanske renesanse

Tot, Siniša

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:085034>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij: Povijest- pedagogija

Siniša Tot

Firenca- prijestolnica talijanske renesanse

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Dubravka Božić- Bogović

Osijek, 2015.

Sadržaj

<i>Sažetak</i>	4. str.
1. Uvod	5. str.
2. Firenca prije renesanse	6. str.
3. Obilježja renesanse kao povijesnog razdoblja	7. str.
3.1. Naziv i ishodište renesanse.....	7. str.
3.2. Društvo, znanost, trgovina i ratovanje u renesansi.....	8. str.
3.3. Književnost, umjetnost i filozofija u renesansi.....	9. str.
3.4. Religija i ekonomija u renesansi.....	10. str.
4. Političke prilike Firence u renesansi	11. str.
4.1. Razdoblje Prve republike (1250.- 1434.).....	11. str.
4.1.1. Prva republika (1250.- 1382.).....	11. str.
4.1.2. Prva republika (1382.- 1434.).....	12. str.
4.2. Razdoblje Druge republike (1498.- 1512.).....	13. str.
4.2.1. Političke promjene u Firenci.....	13. str.
4.2.2. Izborni sustav u Firenci.....	14. str.
4.3. Razdoblje Treće republike (1527.- 1530.).....	15. str.
4.3.1. Politička i gospodarska kriza u Firenci.....	15. str.
4.3.2. Povratak Medičija na vlast.....	16. str.
5. Ekonomske prilike Firence u renesansi	17. str.
5.1. Ekonomske prilike Firence u 13. i 14. stoljeću.....	17. str.
5.2. Ekonomske prilike Firence u 15. stoljeću.....	18. str.
5.3. Utjecaj geografskog položaja; industrijska proizvodnja.....	20. str.
5.4. Porezni, monetarni i institucionalni sustav u Firenci.....	21. str.
6. Obitelj Mediči	21. str.
6.1. Tko su Medičiji?.....	21. str.
6.2. Grana Charissima II.....	22. str.
6.3. Grana Cosima starijeg.....	23. str.
6.3.1. Lorenzo Veličanstveni.....	24. str.
6.3.2. Lorenzovi nasljednici.....	25. str.
6.4. Grana Cosima mlađeg.....	27. str.
7. Renesansni znanstvenici u Firenci	29. str.

7.1. Niccolo Machiavelli (1469.- 1527.).....	29. str.
7.2. Galileo Galilei (1564.- 1642.).....	31. str.
7.3. Leonardo da Vinci (1452.- 1519.).....	33. str.
8. Renesansna arhitektura u Firenci.....	36. str.
8.1. Renesansne građevine i znamenitosti u Firenci.....	36. str.
8.2. Renesansni arhitekti u Firenci.....	39. str.
8.2.1. Giorgio Vasari i Filippo Brunelleschi.....	40. str.
8.2.2. Michelozzo i Leonardo da Vinci.....	40. str.
9. Renesansno kiparstvo i slikarstvo u Firenci.....	41. str.
9.1. Firentinsko renesansno kiparstvo.....	41. str.
9.1.1. Odlike renesansnog kiparstva.....	41. str.
9.1.2. Donatelo i Michelozzo.....	42. str.
9.1.3. Leonardo da Vinci i Michelangelo Buonarotti.....	42. str.
9.2. Firentinsko renesansno slikarstvo.....	43. str.
9.2.1. Odlike renesansnog slikarstva.....	43. str.
9.2.2. Leonardo da Vinci i Michelangelo Buonarotti.....	44. str.
9.2.3. Giorgio Vasari i Tomaso Masaccio.....	44. str.
9.2.4. Sandro Boticelli i Rafael Santi.....	45. str.
10. Širenje renesanse na ostale gradove na Apeninskom poluotoku i Europi.....	46. str.
11. Zaključak.....	49. str.
12. Literatura.....	50. str.

Sažetak:

Firenca je jedan od najstarijih gradova na Apeninskom poluotoku. Glavni je grad pokrajine Toskane u Italiji. Svoj najveći razvoj Firenca doživljava u razdoblju renesanse. Renesansa se najprije razvila u Firenci u 14. stoljeću. Polovicom 15. stoljeća se počela širiti po ostalim gradovima Apeninskog poluotoka, a sredinom 16. stoljeća i izvan Italije po cijeloj Europi. Razdoblje renesanse u Firenci naziva se rana renesansa, a širenje po ostalim gradovima Italije i Europe je veći dio visoka renesansa. Na političkom planu postojala su tri razdoblja Firentinske Republike. U ekonomskom smislu Firenca je donijela nekoliko promjena. Dolazi do razvitka prvog kapitalizma, prvih državnih banaka, prva pojava kovanja zlatnog novca i razvoj institucija. Obitelj Mediči je firentinska loza bogatih bankara i kasnija patricijska dinastija čiji su predstavnici vladali Firencom od 14. do 18. stoljeća. Golemo obiteljsko bogatstvo omogućilo im je svakako jačanje i razvijanje grada Firenze. Bili su pokrovitelji umjetnika i znanstvenika koji su živjeli i djelovali u Firenci. Firenca je prijestolnica talijanske renesanse i na području znanosti. Najznačajniji renesansni znanstvenici su ostavili najveći značaj u Firenci. Renesansa klasične arhitekture započela je u Firenci neposredno prije 1420. godine. Njezin simbol je kupola katedrale koju je počeo graditi Filippo Brunelleschi iste godine i dovršena je nakon njegove smrti 1446. godine. U arhitekturi, u kiparstvu i slikarstvu su odlike renesanse gotovo jednake. To su dakle simetrija, proporcija, geometrija, harmonija, ogledanje na antičku umjetnost i isticanja kulta ličnosti. U slikarstvu je novost pojava svjetovne umjetnosti. Nakon smrti Filipa Brunelleschija renesansne ideje su se počele širiti izvan grada.

Ključne riječi: Firenca, renesansa, prijestolnica, Mediči, renesansna umjetnost, renesansna znanost, 14.-16. stoljeće

1. Uvod

U ovom radu bit će riječi o Firenci kao prijestolnici talijanske renesanse. Firenca je prijestolnica talijanske renesanse u političkom, ekonomskom i društvenom smislu. Prijestolnica je i na području renesansne arhitekture, umjetnosti i znanosti. U prvom poglavlju bit će kratki opis firentinske povijesti prije razdoblja renesanse. Nadalje, drugo poglavlje će donijeti obilježja renesanse kao povijesnog razdoblja te koje značajnije promjene donosi na svjetskoj pozornici u društvu, znanosti, umjetnosti, politici, religiji i ekonomiji. U trećem poglavlju će se dati opis političkog stanja u Firenci za vrijeme renesanse i najznačajnije promjene na političkom planu gdje će biti opisani događaji u razdobljima prve, druge i treće republike, a sljedeće poglavlje će se odnositi na ekonomske prilike Firence u istom razdoblju koje su veoma značajne za budući razvoj grada. Tu je svakako najveći naglasak na razvitak bankarstva. Sljedeće poglavlje bit će posvećeno obitelji Mediči. Mediči su bili vladajuća kuća u Firenci u srednjem vijeku i renesansi, a njihova važnost i doprinos su ključni, presudni i iznimno važni. Bili su pokrovitelji umjetnika i znanstvenika u Firenci, a velikog su traga ostavili i na političkom i ekonomskom planu. Nakon toga šesto poglavlje će govoriti o najznačajnijim znanstvenicima koji su živjeli i djelovali u Firenci u razdoblju renesanse i njihovim doprinosima znanosti. Sljedeće poglavlje govorit će o renesansnoj arhitekturi u Firenci i najznačajnijim arhitektima koji su djelovali te opis najznačajnijih građevina i objekata koje su projektirali i izgradili. Osmo poglavlje će biti posvećeno umjetnosti i najznačajnijim umjetnicima u renesansi, točnije kiparstvu i slikarstvu te najznačajnijim djelima kipara i slikara kao i opisu doprinosa firentinske umjetnosti u razdoblju renesanse za daljnji razvitak društva. Najveći je naglasak na dvojici renesansnih genija, Leonarda Da Vincija i Michelangela Buonarrotija, koji su djelovali u svim navedenim granama umjetnosti i u znanosti. Posljednje deveto poglavlje dat će opis širenja renesanse iz Firence na ostatak apeninskog poluotoka i Europe. Sve u svemu, već od kraja srednjega vijeka Firenca je vjerojatno najvažniji grad u Italiji te zasigurno jedan od najvažnijih gradova u Europi i svijetu. Svakako, važnost samog grada kao grada ne bi bila velika i važna da poneki znanstvenici, umjetnici, ekonomisti i ostali značajni ljudi nisu dali veliki doprinos razvoju samoga grada, a dali su ga do te mjere da je Firenca dobila status prijestolnice talijanske renesanse.

2. Firenca prije renesanse

Firenca je jedan od najstarijih gradova na Apeninskom poluotoku. Glavni je grad pokrajine Toskane u Italiji. Grad je ostavio značajne tragove razvitka u svim povijesnim razdobljima, a ponajviše u razdoblju renesanse kada grad doživljava procvat u svim aspektima društva. Sam grad je osnovan 59. godine prije Krista kao kolonija Fiorentia. Osnovali su je rimski veterani Julija Cezara. „Firenca je osnovana 59. godine prije Krista kao naselje bivših vojnika koji su dobili zemljište od Julija Cezara za svoje zasluge u bogatoj dolini rijeke Arno.“¹ Grad je izgrađen u stilu vojnih logora vojničkim kampom i dviju glavnih ulica koje se sijeku u središtu grada, cardo i decumanus. Kao glavni grad pokrajine Toskane izgrađena je na važnom prometnom pravcu između sjevera i juga Apeninskog poluotoka. Za status glavnog grada te pokrajine zaslužan je car Dioklecijan. „Car Dioklecijan u 3. stoljeću pr. Kr. proglašava Fiorentiu za glavni i najvažniji grad pokrajine Toskane.“² Firenca je kasnije u kasnoj antici bila jedan od poprišta progona kršćana. Zabilježeno je da je u 4. stoljeću bila sjedište biskupije. Od 4. stoljeća je grad bio naizmjenice pod vlašću Bizanta i istočnogotske vlasti. Naime, ovo je razdoblje početka propasti Zapadnog Rimskog Carstva kada su brojni narodi provaljivali na Apeninski poluotok. Njihova vladavina nad Firencom je trajala 2. stoljeća. Langobardi tada provaljuju u grad i zauzimaju ga te uspostavljaju mir. Nedugo zatim pada pod vlast Karla Velikog. „774. godine je Firenca postala dio carstva Karla Velikog, koji je prilikom ustroja grofovija, pretvorio i Toskanu u grofoviju s Firencom kao sjedištem. Za vrijeme njegove vlasti broj stanovnika je rastao, a došlo je i do procvata trgovine.“³ Ponovno, još jače oživljavanje grada počelo je u 10. stoljeću. Godine 1115. Firenca postaje autonomnom regijom. „Smrću kneginje Matilde iz Canosse 1115. urušila se i struktura talijanske markgrofovije, teritorijalne organizacije vlasti između carstva i gradova. U borbi između pape i cara Firenca je, ne pristajući ni uz čiju stranu, izborila svoju komunalnu autonomiju i proglasila se 'slobodnom komunom', birajući prvi put sama svoje gradske čelnike, konzule, po uzoru na rimske dužnosnike iz doba republike.“⁴ U 13. stoljeću je Firenca bila poprište sukoba i to između tada dvije moćne struje Gibelina, potpomognuti carevima Sv. Rimskog Carstva s jedne strane i Gvelfa potpomognuti od strane pape i njegovih izaslanika s druge strane. Godina 1252. je zabilježena kao godina uvođenja novčane valute u Firencu. Valuta se zvala florin i vrlo visoko je kotirala u Europi.

¹ Ljubomir, Maksimović, Rade, Mihaljčić, *Srednji vek i renesansa*, Rad, Beograd 1983., 301. str.

² Isto, 302.

³ Isto, 304.

⁴ Damir, Grubisa, *Politički poredak renesansne Firence: između demokracije i oligarhije*, Politička misao, god. 47, br. 1, str. 103.- 128., Fakultet političkih znanosti, Zagreb 2010., 106. str.

Može se zaključiti kako je grad u razvijenom srednjem vijeku izuzetno brzo rastao i gospodarski se razvijao. „Grad je brzo rastao: 1340. godine broji oko 80000 stanovnika, od kojih čak 25000 radi u tekstilnoj industriji. Grad se vrlo jako bogatio zahvaljujući proizvodnji vune i svile.“⁵ U istom stoljeću zabilježena je i epidemija kuge te se broj stanovnika nešto smanjio, no kuga nije uspjela naštetiti razvoju grada. Možda je upravo ovaj rani razvitak grada, gotovo od njegovih samih početaka bio i odličan preduvjet za status prijestolnice renesanse. Malo koji grad je doživio ovakav uspon u „mračnom“ srednjem vijeku.

3. Obilježja renesanse kao povijesnog razdoblja

3.1. Naziv i ishodište renesanse

Renesansa je povijesno razdoblje koje obuhvaća 14., 15. i 16. stoljeće. Ona je jedan od najistaknutijih pokreta u kulturi zapadne Europe, u gotovo svim aspektima društva od politike, ekonomije, umjetnosti, književnosti, graditeljstvu, filozofiji i znanosti. „Ali treba reći da je riječ renesansa (izvedena od latinskog *renascentia*, tako često upotrebljavana od strane humanističkih autora 15. stoljeća) bilježi početak svoje primjene u 19. stoljeću. Tvorci ovog naziva su francuski povjesničar Jules Michelet i Švicarac Jacob Burckhardt, koji je također povjesničar. Tada je taj pojam, isprva korišten prije svega za označavanje precizno određenog povijesnog razdoblja u povijesti, umjetnosti i književnosti, počeo označavati razdoblje Italije i Europe, iz čega su se također izvodile specifične značajke.“⁶ Renesansa je prvo razdoblje u povijesti koje je bilo svjesno svoga postojanja i odnosu na 'mračni srednji vijek'. Dolazi od francuske riječi *Renaissance* što znači preporod. Ogledala se na antiku, pa su sve znanosti i umjetnosti koje su cvjetale u antici u razdoblju renesanse ponovno oživljavane. Italija je zemlja kolijevka renesanse. Razlog tome je jer je u njoj najprije došlo do razvoja gradova i jačanja pojedinih obitelji unutar tih gradova. Iz nje se kasnije proširila po ostatku Europe.

3.2. Društvo, znanost, trgovina i ratovanje u renesansi

⁵ Isto, 307. str.

⁶ Skupina autora, *Povijest 8*, Jutarnji list, Zagreb 2008., 19. str.

U Europi već potkraj 14. stoljeća dolazi do opadanja moći plemstva, a sve je veći utjecaj građanstva. „Sve većim utjecajem građanstva, koje postaje sve ozbiljnija snaga u političkom, kulturnom i gospodarskom životu, nastaju novi odnosi u izgradnji država u kojima se usporedno sa političkom punoljetnošću širokih skupova stanovništva bude nacionalne snage. Svugdje se u Europi vode potkraj 15. stoljeća borbe za održanje feudalnog gospodstva, i gotovo svugdje, plemstvo mora davati znatne ustupke.“⁷ Renesansa se razvijala u duhu humanizma, svjetonazora koji za razliku od shvaćanja u srednjem vijeku gdje je Bog bio središte svega, stavlja u središte čovjeka kao cjelokupne ličnosti. Čovjek se prihvaća sa svim svojim intelektualnim, psihološkim i ostalim karakteristikama i preferencijama. „Renesansa je svakako jedno od najznačajnijih takvih stvaralačkih razdoblja, koje ostvaruje jednu novu filozofsku sliku svijeta i čovjeka, sliku, koja se izgrađuje u suprotnosti sa starom teološkom slikom, koju negirajući hoće da zamijeni.“⁸ Dolazi do jačanja individualnosti, samosvijesti i samopouzdanja čovjeka da slobodno bira uzore. Zasnovana je na empirijskom doživljaju svijeta i kritičkom odnosu prema autoritetima.

Dolazi do modernog poimanja filozofije i znanosti. Vjera u svjetovnu sudbinu čovjeka, vjera u moć razuma, odbijanje svake unaprijed postavljene dogme i sigurnost u apsolutno pozitivnu vrijednost istine koja se s vremenom sve više širila. Naime, važno je spomenuti i drugu stranu renesanse koja je još uvijek prožeta religijom, tj. onim duhovnim, kao i praznovjerjem. Renesansa se velikim dijelom odnosi na društvene elite, a njezini najvažniji dosezi u svim aspektima života ne utječu puno na život običnih ljudi. Grade se kulturne i znanstvene institucije, knjižnice, galerije i muzeji. Od znanosti se najviše razvijaju fizika, matematika i astronomija. Dolazi do izuma tiskarskog stroja 1450. godine. Izumio ga je Nijemac Johanes Guttenberg. Znanstvenici poput Nikole Kopernika, Galilea Galileia i Giordana Bruna ukazuju na heliocentrični sustav, da je Sunce središte svemira i da se Zemlja okreće oko Sunca, a ne obrnuto kako je uspostavio Ptolomej.

Veliki doprinos dala su i velika geografska otkrića, počevši od Kristofera Kolumba koji je 1492. otkrio novi kontinent. Ova otkrića ostavila su velikog traga u razvoju trgovine zemalja diljem Europe i svijeta. „Jačaju gradovi kao Rim, a pogotovo Venecija, koja je trgovinom, ratovima, ali i demokratskim izborima među vlastelom te zahvaljujući prevlasti na Sredozemlju postala najjačom silom u Europi. Dakako, 1500. godine, na vrhuncu moći Venecije, nitko nije slutio da je to i početak njezina kraja jer se trgovina već prebacivala na relaciju Europa-

⁷ Skupina autora, *Velika ilustrirana povijest svijeta sv 11.*, Otokar Keršovani, Rijeka 1977., 4850. str.

⁸ Vladimir, Filipovic, *Filozofija renesanse*, Matica hrvatska, Zagreb 1982., 11. str.

Amerika.“⁹ Dolazi do promjene na području ratovanja. Dolazi do pojave plaćeničke vojske, vojske koja se bori za plaću, a ne zbog obveze vjernosti. „I vojska je doživjela posvemašnju promjenu: u tijeku razvitka apsolutizma gube značenje viteške lenske mobilizacije. Plaćeničke vojske, koje se ne bore zbog obveze vjernosti, već neovisno, za plaću, omogućuju isključivo imućnim knezovima vojničku prevlast na početku novoga vijeka.“¹⁰

3.3. Književnost, umjetnost i filozofija u renesansi

Dolazi do promjene u književnosti. Cilj renesansnog pokreta u književnosti je oponašanje antičkih pjesnika, uspostava njihovih estetičkih ideala, ljepote i savršenstva umjetnosti. Humanisti i renesansni književnici se razlikuju po jeziku na kojem su pisali. Humanisti pišu na latinskom jeziku, dok su renesansni književnici upotrebljavali narodne jezike. „Žarište renesanse bila je Italija i to zato jer su na njezinom teritoriju ostali tragovi antičke tradicije s mitskim Rimom. Usto, talijanski jezik najbliži je latinskom. Renesansa je zahvatila sva područja s ostacima antičkog svijeta i jezicima koji vuku korijen iz latinskog.“¹¹ Najznačajniji žanrovi u renesansi su lirika, ep, drama i roman.

Velike su promjene i u poimanju umjetnosti. Svijet u kome je stvoren renesansni umjetnik puno je složeniji od svijeta njegovih prethodnika. Naime, renesansni umjetnik ne samo da je bio humanist, da je imao moderna poimanja znanosti i filozofije nego je bio i svestran stvaralac, na neki način bio je univerzalno obrazovan. Najbolji primjer ovoga svestranoga čovjeka je Leonardo da Vinci. „Istina je da je dvosmislena i mutna retorika dugo vremena činila nejasnim njegovu osobnost, predstavljajući ga kao tajanstvenog čuvara kozmičkih tajni, obdarenog svim obilježjima renesansnog čarobnjaka, ili kao predvodnika svekolikog budućeg razvoja optike, mehanike ili anatomije, ili pak kao stvaratelja neobičnih strojeva zbog njegove iznimne anticipacije visokorazvijene tehnologije.“¹² U renesansnoj arhitekturi su motivi gradnje po uzoru na grčke i rimske građevine, a u slikarstvu su najčešće prikazani biblijski motivi i motivi čovjeka.

Postoje nova shvaćanja na području filozofije. Naime, dolazi do isticanja Platonovih i Aristotelovih učenja. Dolazi do duboke promjene mentaliteta i viđenja svijeta. Javlja se pitanje besmrtnosti duše, odnosno odvajanje duše od tijela. Dolazi i do obnove dijalektike, tj. filozofske

⁹ Miroslav, Pantić, *Humanizam i renesansa*, obod, Cetinje, 1967., 78. str.

¹⁰ Skupina autora, *Velika ilustrirana povijest svijeta*, sv. 11., 4851. str.

¹¹ M. Pantić, *Humanizam i renesansa*, 99. str.

¹² Skupina autora, *Povijest* 8, 50. str.

discipline za vještinu razgovaranja i raspravljanja i put za dobro poučavanje. „Philip Malanchton je potaknuo obnovu dijalektike koja se bazira na želji za utemeljenjem metode primjenjive na svim poljima znanja, teologije i matematičkih znanosti. Ona ujedno znači splet vještina i put za dobro poučavanje.“¹³

3.4. Religija i ekonomija u renesansi

Jedna od najvažnijih promjena, odnosno društvenih novina, jest promjena na području religije. Najprije treba istaknuti kako dolazi do ispreplitanja antičkog praznovjerja i zapadnog kršćanstva. „Razvoj individualizma i subjektivnosti ima snažan utjecaj na renesanse ljude. Čest i blizak odnos s Bizantincima dovodi pomalo do nestajanja zapadnog kršćanstva. Utječu antičko, orijentalno i srednjovjekovno praznovjerje. Religija postaje stvar pojedinca i njegovog osobnog shvaćanja.“¹⁴ Dolazi do pojave protestantske vjere, odnosno do nove vjere unutar kršćanstva. Začetnik je Martin Luther koji je 1517. godine na vrata crkve u Wittenbergu zabio 95 teza o nepravilnosti učenja katoličke crkve. Njemačka je aristokracija uvelike prihvatila protestantizam i stvorila autonomne, apsolutističke kneževine i vojvodstva. Svećenici su promijenili svoj način života, imali su svoje župe, nisu se gradile skupocjene crkve, ukidale su se ceremonije i Biblija se prevodila na njemački jezik. „U crkvi bi uzdignuo križ, objavio oprost i započeo propovijed opisujući paklene muke, potičući na pokajanje, priznanje i plaćanje potpunog oprosta grijeha. Vjernike je poticao da ne misle samo na sebe, nego da slušaju očajne glasove pokojne rodbine i prijatelja koji ih mole da im umanje patnje u čistilištu.“¹⁵

Što se tiče daljnjih odlika renesanse, valja istaknuti da dolazi do novih tehnika poslovanja. Osnivaju se manufakture gdje dolazi do prve prave podjele posla u proizvodnji i tehničkom stvaralaštvu. Počinje razvoj bankarstva, jači razvitak trgovine i novčarstva. Također krajem 14. stoljeća javlja se prvobitni kapitalizam. Sve navedene odlike renesanse imale su prvobitni razvoj i najjači utjecaj na Apeninskom poluotoku tj. u Italiji, gdje se osnivaju i prva trgovačka društva. Upravo je prostor Italije tema ovog rada. Naime, o karakteristikama renesanse se može pričati izuzetno puno, no ovdje je u kratkim osnovnim crtama prikazano sve što ju obilježava. Ovo će dalje poslužiti kao podloga za prikaz prijestolnice ovog razdoblja Firenze.

¹³ V. Filipović, *Filozofija renesanse*, 23. str.

¹⁴ Jacob, Burkhardt, *Kultura renesanse u Italiji*, Prosvjeta, Zagreb 1997., 134. str.

¹⁵ Skupina autora, *Povijest* 8, 572. str.

4. Političke prilike Firenze u renesansi

U prethodnom poglavlju je iznesen kratki pregled političkog stanja u Firenci do razdoblja renesanse i izveden je zaključak da je Firenca imala stabilan politički sustav gotovo od početka svog postojanja. „Firenca je glavno središte talijanske renesanse i najbogatiji grad u Italiji, s pravom nazvan kolijevkom renesanse (Jacob Burckhardt) s 'diluvijalnim utjecajem na svijet bijelog čovjeka' (Bernard Berenson). Uspon Firenze datira iz vremena sukoba rimskog pape i careva Svetoga Rimskog Carstva, nasljednika karolinške dinastije.“¹⁶

4.1. Razdoblje Prve republike (1250.- 1434.)

4.1.1. Prva republika (1250.- 1382.)

U razdoblju prve republike odigralo se nekoliko značajnih događaja na političkoj sceni. Reforma gradske uprave uslijedila je povratkom populana na vlast. Godine 1282. reformirana je vlast u korist korporacija uvođenjem kolegija šest cehovskih priora biranih po četvrtima. U međuvremenu su se magnati integrirali, tj. spojili su se s aristokracijom. To je uzrokovalo prevlast pučke struje u korporacijama koju je predstavljala nova poduzetnička klasa Borghesia. Pod njezinim je pritiskom za načelnika izabran Giano Della Bella. Na njegov prijedlog su doneseni Propisi o pravdi. „Pod njezinim pritiskom za načelnika je izabran pučanin, Giano Della Bella, na čiji su prijedlog 1293. doneseni Propisi o pravdi – Ordinamenti di giustizia, prema kojima su iz političkog života isključeni magnati, a u gradska vijeća i za priore mogli su se birati samo oni građani koji su bili upisani u korporacije.“¹⁷ Članstvo u korporacijama bilo je preduvjet za stjecanje statusa građanina. Kraj 13. stoljeća donio je Firenci novi politički poredak i demografski rast, kao i bogatstvo i početak daljnje izgradnje Firenze. Godine 1376. dolazi do osnutka nove magistrature. „Godine 1376. u Firenci je osnovana nova “magistratura” (političko-upravno tijelo) pod nazivom *Ratna osmorica (Otto di guerra)*, sastavljena od osam povjerenika čija je zadaća bila vođenje ratova protiv sve jačih neprijatelja.“¹⁸ Magistratura ratna osmorica zadržala je ime i nakon pada Prve republike, no u Drugoj republici je diplomacije vodila nova magistratura nazvana *Desetorica rata i mira* koja se administrativno bavila obranom i vanjskom politikom. Krajem stoljeća uslijedila je revolucija proleterijata protiv

¹⁶ D. Grubiša, *Politički poredak renesansne Firenze: između demokracije i oligarhije*, Politička misao, 106. str.

¹⁷ Isto, 110. str.

¹⁸ Skupina autora, *Povijest* 8, 134. str.

nezadovoljstva vlasti magnata. Trajala je četiri godine i ugušena je zbog nesloge revolucionara. Prijelaz iz 14. u 15. stoljeće zabilježeno je kako je razvoj građanskog humanizma bio izuzetno utjecajan.

4.1.2. Prva republika (1382.- 1434.)

„Razdoblje između 1382. i 1434. označeno je oligarhijskom vladavinom nekoliko najutjecajnijih firentinskih obitelji iz redova debelog naroda, koje su unatoč magnatskoj dominaciji nastojale onemogućiti degeneraciju republikanskih institucija i stvaranje 'sinjorije' (tal. *signoria*), tj. monarhijske vlasti kojoj je na čelu *Signore* s nekom nasljednom titulom iz feudalne nomenklature. Iako je vlast bila oligarhijska, ovo razdoblje obilježava puni razvoj „građanskog humanizma” i njegove političke misli te glorifikacija onoga što se naziva *libertas florentina* (firentinska sloboda).“¹⁹ 1427. godine uveden je katastar, prvi moderan popis imovine i nekretnina, koji je bio pravedniji popis u odnosu na prijašnje, ali svejedno je među pojedinim slojevima stanovništva izazvao pobunu. Cosimo de Medici zagovarao je reformu u korist širih poduzetničkih slojeva koji su se obogatili svojim radom i uspjesima. Godine 1433. je zbog toga poslan u progonstvo, no godinu dana kasnije se vratio i bio slavljen kao *pater patriae* (otac domovine) jer je većina izabranih priora na izborima pripadala Medicijevoj struji. Odbio je obnašanje vladajuće dužnosti, ali je neformalno vladao u ime svojih pristaša u formalno republikanskim institucijama. Kraj 15. i prijelaz u 16. stoljeće je nazvano vladavinom „drugog naroda“. Dominikanac Girolamo Savonarola odigrao je važnu ulogu u pokušaju kreiranja demokratske teokracije. „Razdoblje između 1494. i 1512. nazvano je i 'vladavinom drugog naroda': u prve četiri godine restaurirane pune republikanske vlasti dominikanac Girolamo Savonarola pokušao je svojim populističkim fundamentalizmom uspostaviti 'demokratsku teokraciju', zagovarajući uvođenje Velikog vijeća od 5000 građana uz proglašenje Isusa Krista pravim vladarom Firenze. Savonarola je zagovarao čišćenje od 'svjetovne pokvarenosti' i purizam katoličke vjere, optužujući i papu za raskoš i korupciju Katoličke crkve.“²⁰ Firentinci su optužili Savonarolu za urotu i kao prijetnju firentinskom narodu i smaknuli ga.

4.2. Razdoblje Druge republike (1498.- 1512.)

¹⁹ D. Grubiša, *Politički poredak renesansne Firenze: između demokracije i oligarhije*, Politička misao, 112. str.

²⁰ Skupina autora, *Povijest* 8, 137. str.

4.2.1. Političke promjene u Firenci

U razdoblju Druge republike došlo je do određenih promjena na političkom planu. „Za vrijeme Druge republike politički poredak doživio je najsofisticiranije promjene: u želji da doista omoguće što veću participaciju građana, republikanski su vođe i ideolozi (među kojima je Machiavelli najznačajniji) institucionalnim inženjeringom pretvorili tradicionalne republikanske institucije u skup javnih tribina, narodnih skupština, zborova i savjetovanja kojima često nije bilo ni kraja ni smisla.“²¹ Brojna državna tijela su održavala sastanke i raspravljala o sudbini grada. Veliko vijeće je pretvoreno u Narodno vijeće koje je brojalo 2000 članova. Malo vijeće je postalo Vijeće Republike i imalo je zakonodavnu vlast čiji su se zakoni usvajali dvotrećinskom većinom. Zakonodavnu inicijativu imala je Sinjorija kao najviša magistratura republike. U izvanrednim situacijama kao što su ratovi ili prirodne katastrofe vijeća su mogla sazvati zbor građana koji se zvao Parlamento. „Obično bi rad *Parlamenta* završavao izborom izvanrednog tijela, povjerenstva ili odbora koji je imao gotovo diktatorske ovlasti da predlaže mjere koje su onda oba vijeća i Sinjorija morali usvojiti jer je to bio izraz 'volje naroda'. No takva povjerenstva nisu imala pravo suspendirati regularna tijela Republike kao što su to Sinjorija ili *Ratna osmorica* – kasnije *Desetorica rata i mira*, već su u trenutku završetka svog rada bila raspuštena iz straha da ne preuzmu vlast mimo legalno izabраниh političkih vođa.“²²

Druga republika se pokazala znatno složenijim političkim poretком nego Prva republika. Ovlaсти svih tijela, magistratura, vijeća, povjerenstava i odbora imale su jedno obilježje koje je otprilike danas shvatljivo kao interakcija nacionalne i nadnacionalne razine upravljanja. To je tada izazivalo zbunjenost i nesnalažljivost pojedinih političkih aktera. Zanimljivo je bio ustrojen izborni sustav. „Izborni sustav koji je utvrđen i usvojen 1328. godine, a 'osvježen' (u političkom žargonu epohe to je značilo 'reformiran') 1415. godine obuhvaća dvije faze: prva je faza kvalifikacija aspiranata, a druga izbor slučajnim odabirom, lutrijskim izvlačenjem kvalificiranih kandidata za određene javne dužnosti.“²³ Od 1415. godine se prva faza odvijala kao kvalifikacija aspiranata za javnu dužnost odnosno kandidata za članstvo u vijećima, a odvijala se svakih pet godina. Kandidati koji su se natjecali morali su dobiti potvrdu gonfalonijera u svojoj četvrti, a potom su njihove kandidature bile podvrgnute elektora tj. članova korporacija. Nakon što su kandidati dobili dvije trećine glasova, njihova su se imena

²¹ Giuliano, Proccaci, *Povijest Talijana*, Barbat, Zagreb 1996., 50. str.

²² D. Grubiša, *Politički poredak renesansne Firence: između demokracije i oligarhije*, Politička misao, 114. str.

²³ Isto, 116. str.

stavljala u kožne vrećice. Zeleno svjetlo u kandidaturi dobili su tek nakon što se provjerilo jesu li kažnjavani, platili porez i slični preduvjeti. Naravno, unatoč „uređenijem“ izbornom sustavu u Firenci, postojale su određene doze diskriminacije. „Dakle diskriminacija kandidata bila je uobičajena, a za vrijeme Druge republike posebno su na udaru bili pripadnici starih magnatskih obitelji i staroga plemstva. Gonfalonijeri, ali i 'sparivači' (*accoppiatori*) mogli su sami odrediti koje su kandidature podobne za niže funkcije, a koje za više i odgovornije, odnosno to je ovisilo o njihovu diskrecijskom kriteriju. Naravno, ti su kriteriji uvijek bili obrazlagani željom da sačuvaju *libertas florentina* – firentinsku slobodu, ali se iza toga često krila najobičnija manipulacija.“²⁴

4.2.2. Izborni sustav u Firenci

Za razliku od Prve, za vrijeme Druge republike povećala se baza u odlučivanju članova vijeća. U vijeću su birani članovi nižih korporacija, pojedini niži obrtnici i trgovci. Za izbor u Vijeće naroda od ukupno 90000 stanovnika, najpodobnije je bilo njih 3200, što je zapravo dosta nizak udio. Iako je Druga republika proširila legitimacijsku bazu republikanskog režima, ostala je ipak diskriminatorna u odnosu na ukupni broj stanovnika. No uslijedila je reforma. „Stoga je gotovo jednoglasnom podrškom 1502. godine izvršena najveća reforma firentinskog republikanskog političkog poretka: uvedena je dužnost doživotnoga gonfalonijera pravde koja je povjerena umjerenom Soderiniju, čiji je najbliži suradnik baš Niccolo Machiavelli, kojega suvremenici nazivaju „Soderinijev potrčko.“²⁵ Važno je istaknuti da je u razdoblju Druge republike Niccolo Machiavelli je obnašao dužnost Drugog kancelara i bio je zadužen za vanjske poslove i obranu. Upravo je on jedan od važnijih ljudi koji su donijeli promjene u političkom i izbornom sustavu Firence. Soderini je bio neodlučan po pitanju izbora vanjskog saveznika u talijanskim ratovima što će izazvati osudu od strane Niccola Machiavellija. U opisu ovog razdoblja Druge republike mogu se pronaći odgovori zašto je Firenca prijestolnica talijanske renesanse u političkom smislu. Posljednjih deset godina ovog razdoblja, točnije od 1502. do 1512. godine je doba procvata građanskog republikanizma kao ideje i modela vladanja. Naime, Firenca je prva država koja je uvela jedan odlike demokratskog sustava nakon Atene. Tu joj se u političkom smislu daje prednost u odnosu na ostale države kako Apeninskog poluotoka, tako i ostatka Europe.

²⁴ Isto, 117. str.

²⁵ Isto, 118. str.

4.3. Razdoblje Treće republike (1527.- 1530.)

4.3.1. Politička i gospodarska kriza

Treća republika je nastavila slijediti republikanske institucije iz Druge republike. Ovo kratko razdoblje bilo je dosta i turbulentno. „Iako su političke institucije Druge republike mogle jamčiti kakvu-takvu ravnotežu i učinkovitost u donošenju odluka na demokratski način, uz široku participaciju građana, ovo su razdoblje obilježili stranački sukobi, paralizirajući politički život i dovodeći do oštih konfrontacija u svim tijelima Republike te do opće paralize institucija. Tome je pridonio i nedostatak političkog vodstva te nesposobnost novih postmedičejskih generacija.“²⁶ Dakle, ovo se razdoblje može smatrati razdobljem političke krize. Niccolo Machiavelli je odbačen od strane „novih republikanaca“. Nekompetentnost nove vlade Treće republike i stranački sukobi koji su razdirali Firencu, kao i gospodarska kriza koja je buknuła tih godina zbog ratom pogođene Italije, otvaranje novih trgovačkih puteva na Atlantiku doveli su Treću republiku u otvorenu političku krizu i paralizirali joj politički život. U gradu je vladala velika netrpeljivost između političkih frakcija koja je prerasla u otvoreni antagonizam između republikanaca i Medičijevaca, koji su predstavljali aristokraciju i oligarhijsku vladavinu. Počele su i klasne podjele. „U gradu je došlo do preslagivanja političkih snaga na klasnoj osnovi: pristašama Medičejaca pridružili su se pripadnici obiteljskih konsorterija koje su im prije bile suprotstavljene i od njih progonjene. Republikanci su pak morali paktirati sa svojim bivšim neprijateljima, a to su bili *piagnoni*, još uvijek jaki pristaše Girolama Savonarole i njegovih demagoških ideja o spajanju Kristova kraljevstva sa širokim narodnim slojevima.“²⁷ Tako je prvi gonfalonijer pravde Treće republike Niccolo Capponi morao napraviti značajan ustupak savonarolcima pa je, da bi dobio njihovu podršku, nagovorio restaurirano Veliko vijeće da opet, kao u Savonarolino vrijeme, proglasi Krista za kralja Venecije. U ovom razdoblju pojavio se novi politički talent koji je dolazio iz redova popolana i koji je imenovan za tajnika vijeća Desetorice. „Taj politički talent bio je Donato Giannotti, koji je između 1525. i 1527. napisao knjigu *Libro della repubblica de' Veneziani*, u kojoj hvali venecijanski mješoviti poredak koji uspijeva zadovoljiti dva osnovna politička zahtjeva: slobodu i stabilnost.“²⁸ Razradio je Machiavellijeve ideje o mješovitom obliku vladavine i razradio način na koji svaki oblik vlasti mora nadzirati ostale oblike. U knjizi se dosta približio ideji trodiobe vlasti, koju će kasnije

²⁶ Isto, 118. str.

²⁷ Isto, 119. str.

²⁸ Isto, 120. str.

obraditi Montesquieu. Veliko vijeće, senat i gonfanolijerat predstavljaju trodiobu vlasti tj. točnije predstavljaju tri socijalna interesa u državi. Takva nazovimo utopija građanskog republikanizma pokazala se nerealnom, pa se Giannotti na kraju preselio u Veneciju.

4.3.2. Povratak Medičija na vlast

Godine 1530. dolazi do promjene. „Restauracija Medičejaca 1530. ponovno je, nakratko, vratila sjaj Firenci, a 1532. donesen je novi ustav kojim je Firenca definitivno postala monarhijom u obliku vojvodstva na čelu s Alessandrom de' Medicijem kao nasljednim vojvodom. Nakon ubojstva Alessandra vlast je preuzeo Cosimo II. kojeg je papa 1569. ustoličio za nadvojvodu Toskane, čime je Firenca postala prijestolnicom teritorijalne države i izgubila karakter grada-države.“²⁹ Medičijevci se, dakle, vraćaju na čelo države, a Firenca je postala monarhija. Slava Firence bila je nedugo zatim prekinuta izbijanjem gospodarske krize 1620. tih godina kada je Firenca svedena na periferni gospodarski centar. Cosimo de Medici nastojao je vratiti stari sjaj Firenci i povesti je na krov Europe po pitanju gospodarstva, konkretnije trgovine, obrtništva i umjetnosti. Imenovao je svoje konzule u ostatku Europe. Preko tih konzula uspio je uspostaviti brojne trgovačke kontakte i donekle izvukao Firencu iz gospodarske krize. Poslužio je kao primjer Dubrovniku. „Prerastanje grada-države u teritorijalnu državu pružilo je nadu Marinu Držiću da bi Cosimo I. mogao imati ambiciju da svoj utjecaj proširi ne samo u Italiji nego i na druga područja, zbog čega bi mogao postati i važan čimbenik koji bi mogao utjecati i na unutarnju reformu Dubrovnika, da bi Dubrovnik mogao slijediti dinamični obrazac razvoja Firence ne samo kao ekonomske velesile onog vremena već i kao uzora građanske političke kulture, što proizlazi i iz njegovih tzv. urotničkih pisama Cosimu I. de' Mediciju.“³⁰

Opisana su politička zbivanja u Firenci tijekom 14., 15. i 16. stoljeća. Uočava se kako je upravo u Firenci bio prvi pokušaj stvaranja novih i modernijih političkih sustava. „U historiji Firence nalazimo združene najvišu političku svijest i najveće bogatstvo razvojnih oblika i ona u tom smislu zaslužuje ime prve države u svijetu. Ovdje se čitav narod zanima onim što je u kneževinama posao jedne obitelji. Tako je Firenca postala domovinom političkih doktrina i teorija, eksperimenata i skokova...“³¹ Firenca se tijekom gore navedena tri stoljeća politički i teritorijalno širila, poglavito prema istoku, nastojeći biti blizu i Jadranskog i Tirenskog mora.

²⁹ Isto, 120. str.

³⁰ Isto, 121. str.

³¹ J. Burghardt, *Kultura renesanse u Italiji*, 60. str.

Počela se jačati i vojno. Firenca je među prvim talijanskim gradovima koji je počeo koristiti plaćeničku vojsku. Uspon Firenze je obilježen paralelno usponom obitelji Medici. „Uspon Medičejaca koji su s Cosimom godine 1434. postali stvarni signori, tj. vladari i arbitri gradskog života, ne samo da je otvorio novu fazu u povijesti Firenze, već je okrunio i zapečatio proces stvaranja i učvršćivanja oligarhijskog režima, započetog prije nekoliko desetljeća.“³²

5. Ekonomske prilike Firenze u razdoblju renesanse

5.1. Ekonomske prilike Firenze u 13. i 14. stoljeću

Firenca je početkom 14. stoljeća imala oko 100000 stanovnika. Postoji podatak da je u isto vrijeme imala 110 crkava, 30 bolnica, a da je 200 radionica svake godine proizvodilo do 80000 smotaka tkanine. Firenca je već početkom 14. stoljeća bila drukčija u odnosu na ostatak Europe. „...u svijetu u kojemu je glad bila stalni problem, bio je to dobro uhranjen grad. No prije svega to je bio učen grad, gdje je od 8 do 10 tisuća ljudi znalo čitati i pisati, od 1000 do 1500 firentinske djece znalo je algoritam, od 350 do 600 polazilo je najviše škole.“³³ Rezultat je bio izuzetan stupanj pismenosti i kulturne razine u odnosu na cijeli tadašnji kršćanski zapad. Neki od poznatih učenjaka koji su školu pohađali u Firenci su Dino Compagni, Giovanni Villani, propovjednik Franco Sacchetti i Giovanni Boccaccio. Kraj 13. stoljeća donio je Firenci novi, usavršeni politički i gospodarski poredak, veliki demografski rast i početak izgradnje nove Firenze. „Korporacije i bogata *borghesia* financirali su izgradnju novih crkava i javnih građevina, a nova sloboda i samosvijest građana stvaraju pogodno ozračje za eksperimente u umjetnosti, osobito u slikarstvu s Cimabuom i Giottom koji definitivno napuštaju mediievalni, bizantski stil; u književnosti s Danteom Alighierijem i poklonicima novog stila (*dolce stil novo*) uz uporabu 'vulgarnog', tj. vernakularnog jezika (*lingua fiorentina*) nasuprot latinskom jeziku društvenih elita.“³⁴

Početkom 14. stoljeća procvat doživljavaju trgovina i bankarstvo. U Firenci se proizvodilo 10% tekstila, vune i svile u odnosu na proizvodnju u cijeloj Europi, što je prilično veliki postotak. Trgovina i industrija su utjecali na politiku grada. Navodi se da nigdje u svijetu nisu dobro poznavali novčane prilike tj. prilike na području trgovine i bankarstva kao u Firenci. Gospodarski uspon trajao je do sredine 14. stoljeća kada je ponajviše zahvaljujući stogodišnjem

³² G. Proccaci, *Povijest Talijana*, 52. str.

³³ Isto, 49. str.

³⁴ D. Grubiša, *Politički poredak renesansne Firenze: između demokracije i oligarhije*, Politička misao, 110. str.

ratu uslijedila gospodarska kriza u gradu. Ekonomska nestabilnost izazvala je i političku nestabilnost. Nova pošast uslijedila je 1348. godine kada je Firencu zahvatila velika kuga, koja je doslovce prepolovila broj stanovnika ovog prvog renesansnog grada. „Velika smrtnost dovela je i do nedostatka radne snage, što je gotovo paraliziralo gospodarske aktivnosti. Tako teškoj situaciji pridružile su se i ratne nedaće, pa su ojačali neprijatelji Firenze u Toskani (Siena, Pisa, Arezzo, Pistoia i Lucca) i izvan nje (papa i njegove pretenzije na firentinski teritorij, kao i ambicije francuskih vladara da Firencu prisile na savezništvo u gotovo vazalnom odnosu).“³⁵ Težina financijske i gospodarske krize koje su zahvatile Firencu izazvala je pravu lančanu reakciju u gradskoj zajednici. Za manje od godinu dana vlast je dopala u ruke Gauthiera de Briennea, zvanog „Atenski vojvoda“. Bio je iz redova 'debelog naroda', odnosno magnata. Na vlast je došao uz pomoć magnata koji su smatrali da je upravo ovaj čovjek najbolje rješenje za izvlačenje zemlje iz krize. Počeo je donositi mjere koje su pogodovala 'mršavom narodu', protivnicima magnata koji su ga postavili na vlast. Nakon toga su na površinu izašli klasni građanski sukobi koji su sad u punom svjetlu izašli na površinu. Godine 1343. je Gauthier je zbog ovih sukoba zbačen s vlasti, a niži cehovi koji dotad nisu upravljali gradom dobili su priliku vladati zajedno javnim stvarima sa svojom „braćom“, višim cehovima.

5.2. Ekonomske prilike Firenze u 15. stoljeću

Novi razvitak obrta i trgovine uslijedio je 1478. godine. „Nakon 1478. godine postoji opet neobično važan i na svoj način potpun pregled obrta i trgovine u gradu. Među obrtima ima ih više koji pripadaju napola ili posve umjetnosti: zlatna i srebrna tkanja, damasti, drvorezbarstvo i makreterija, ukrasna skulptura u mramoru i vapnencu, portretne figure u vosku, zlatarska i draguljarska umjetnost. Prirođeni talent Firentinaca za proučavanje čitave vanjske egzistencije pokazuje se i u njihovim kućnim, trgovačkim i gospodarskim knjigama koje znatno odskaču od takvih knjiga u ostalih Evropejaca 15. stoljeća.“³⁶ U gospodarskom smislu Firenca je kao i u političkom prijestolnica talijanske i europske renesanse. To se prvenstveno vidi u njezinom usponu već krajem srednjeg vijeka kada mnoge europske države nisu ni približno imale osnove za razvoj. Kapitalizam, banke, novac, a samim time i obrti, trgovina, sve je najprije započelo u Firenci, a kasnije se tek proširilo po ostatku Apeninskog poluotoka, nakon toga i europskog kontinenta. Moć Firenze se očitovala i za vrijeme gospodarske krize. „No unatoč političkoj krizi i gospodarskoj stagnaciji, Firenca je ostala slavna, sada kao muzej umjetnosti i svjetski

³⁵ Lj. Maksimović, R. Mihaljčić, *Srednji vek i renesansa*, 305. str.

³⁶ D. Grubiša, *Politički poredak renesansne Firenze: između demokracije i oligarhije*, Politička misao, 120. str.

spomenik kulture. Još su neko vrijeme oči umjetnika i kulturnih stvaralaca bile uperene u Firencu, za vrijeme vladavine Cosima I. koji je pokušao svojim mecenatstvom slijediti i obnoviti obiteljsku tradiciju, ali bez velikih rezultata: renesansa je već bila na zalazu, a renesansna je umjetnost završila u manirizmu.“³⁷

Firenca je krajem 15. stoljeća ušla u nov gospodarski rast i proizvodnju. Kao i u prošlosti, osnovicu su činile bankarske i trgovačke djelatnosti. Vunarska proizvodnja je bila u stagnaciji, ali i dalje vrlo jak proizvodni sektor, a najveći uspon doživjela je proizvodnja svile. Brojni umjetnici, obrtnici, trgovci i znanstvenici odlazili su u druge gradove Europe širiti svoje znanje i doprinose. Bio je prisutan i obrnut proces dolaska brojnih zanatlija i trgovaca u Firencu koji su svoje znanje prenosili Firentincima. Manufakturna proizvodnja koja se počela razvijati i primjenjivati početkom novog vijeka, svoje temelje imala je u Firenci paralelno s kovanjem zlatnog novca i razvojem prvih kapitalističkih oblika društva. Firenca je u 15. stoljeću bila uvjerljivo najrazvijenija država Apeninskog poluotoka. Dobila je i nadimak „talijanska Atena“. „Odabrali smo Firencu za naš studij proučavanja jer su firentinsko društvo i ekonomija toliko napredovali da je bilo jasno da su udarili temelje renesansi. Sociolozi, povjesničari, ekonomisti ili politolozi su pokazali izuzetan interes za Firencu i firentinsko društvo u periodu od 13. do 15. stoljeća.“³⁸

5.3. Utjecaj geografskog položaja; industrijska proizvodnja

Geografski položaj Firence smatra se da je odigrao važnu ulogu u njezino gospodarskom razvitku. Prvenstveno zbog blizine sjevera Italije, dobrog poljoprivrednog zemljišta, blizina dvaju mora te nalazišta brojnih ruda poput zlata, srebra i ugljena. Velika nalazišta zlata su i bila osnova za kovanje zlatnog novca. Već spomenuta manufakturna proizvodnja također može zahvaliti navedenom položaju. Važnu ulogu je imala i rijeka Arno, čije korištenje voda uvelike pomoglo u industrijskom razvoju. „Manufakturna proizvodnja i proizvodnja tkanine bila je razvijena u srednjovjekovnoj Firenci. Uvjet za razvoj ove industrije su bile vode iz rijeke Arno.

³⁷ Isto, 120. str.

³⁸ Ozren, Pilipović, Nenad, Rančić, Meta, Ahtik, *Geography, institutions and economic development: political economy of Florence from 13 th to 15 th century*, Economic Review, vol. 60, No, 5., Ekonomski fakultet u Zagrebu, Zagreb 2009., 2. str.

Industrija vune je zapošljavala 30% stanovnika Firenze, i to je bila najvažnija grana industrije za održavanje rasta broja populacije. Firentinci su bili izuzetni proizvođači tkanine. Ključno za razvoj industrije je postojanje banaka koje su bile u mogućnosti pružiti potreban kapital za proizvodnju i pokretanje poslova. Postojala je i određena vrsta razmjene robe i to vune i tkanine s Engleskom i Španjolskom gdje su Firentinci prodavali robu po većoj cijeni. Zajedno s građevinarstvom, proizvodnja vune i tkanine su bile najrazvijenije industrijske grane.³⁹

Bankarstvo i financijsko posredovanje su također bili izuzetno razvijeni u Firenci. Banka je davala kredite za manufakturnu i industrijsku proizvodnju. Banke su također izlazile u susret poljoprivrednicima koji su proizvodili masline, agrume, jabuke i kruške. Najpoznatiji bankari Firenze u 14. stoljeću bile su obitelji Bardi i Peruzzi. Njihova moć je tijekom sljedećih godina bivala sve veća pa su uvelike obilježili gospodarstvo Firenze i mnogi tj. gotovo svi Firentinci su ovisili o njima u gospodarskom smislu. Velika pošast kuge je uzrokovala pad njihove ekonomske moći. „Firenca je grad srednjovjekovnog bankarstva i financijskih tržišta, a samim time jer su banke imale spremne kredite za proizvođače i trgovce. Tipičan firentinski bankar također je imao svoje posjede i proizvodnju, najčešće proizvođač tkanine i vune, a bio je i vlasnik trgovačkih društava koji su se bavili izvozom firentinske robe i uvozom pšenice i sirovina. On je također u vlasništvu imao i vile i zemljište gdje je imao uvjete za proizvodnju i izvoz pšenice, vina i limuna.“⁴⁰

5.4. Porezni, monetarni i institucionalni sustav u Firenci

Firenca je imala uređen porezni i monetarni sustav. Od 1427. godine donesen je porezni zakon koji se naziva Estimo sustav. „U porezne individualne obveze ovaj sustav se temelji na procjeni bogatstva pojedinca od strane odbora tj. gradskog vijeća i procjeni njegovih susjeda. Susjedi su se smatrali najpristranijima u toj procjeni bogatstva jer su najbolje mogli poznavati imovinski status nekog pojedinca. U ovom razdoblju Firentinci su bili vrlo neobični za talijanske narode onoga vremena jer su prihvatili nužno zlo plaćati poreze i princip da svaki građanin treba nositi porezni teret u skladu sa svojim sposobnostima.“⁴¹ Ovako uređen porezni

³⁹Isto, 4. str.

⁴⁰Isto, 8. str.

⁴¹Isto, 13. str.

sustav pokazuje da je Firenca zasigurno daleko napredovala u monetarnom uređenju u odnosu na ostale gradove Europe. Može se slobodno zaključiti kako je upravo Firenca, kako generalno u ekonomskom smislu, tako i u brojnim gospodarskim granama, prijestolnica renesanse. Još jedan segment ekonomskog razvitka Firence su institucije.

Naime, u Firenci je bio dobro uređen institucionalni politički, ekonomski i kulturni sustav. Prve takve institucije su upravo „izgrađene“ u Firenci što je isto novina koja se pojavljuje tek u razdoblju renesanse. Svaka institucija je imala određen broj ljudi koji su djelovali u svakoj od njih ovisno o njihovim područjima bavljenja. Institucionalni sustav autonomno donosi zakone ili barem prijedloge zakona koje usvaja Veliko vijeće. Isto tako, svaka institucija raspolaže određenom svotom novca, tako da su one dosta bitan faktor kao nositelj firentinskog gospodarstva. Ovaj oblik gospodarstva je kasnije proširen na ostatak Europe kao i gotovo sve dosad opisano. Generalno, kao i u političkom smislu, može se reći kako je Firenca prijestolnica talijanske i europske renesanse i u ekonomskom pogledu.

6. Obitelj Mediči

6.1. Tko su Medičiji?

Obitelj Mediči je firentinska loza bogatih i imućnih bankara. Kasnije su bili patricijska obitelj koja je vladala Firencem od 14. do 18. stoljeća. Veliko obiteljsko bogatstvo omogućilo im je jačanje i razvijanje grada Firence. „Obitelj Medici jedna je od najutjecajnijih i najmoćnijih obitelji u talijanskoj povijesti. Tijekom duge obiteljske prošlosti (od 12. do sredine 18. stoljeća) bavili su se bankarstvom, trgovinom i politikom. Kao obitelj moćnih talijanskih dinasta, vladali su s manjim prekidima Firencem (1434. – 1494.; 1512. – 1527. i 1530. – 1737.) i Toskanom (1569. – 1737.). Njihovu moć najbolje oslikava činjenica da su dali četiri pape (Leon X., Klement VII., Pio V. i Leon XI.) te da su njihovi članovi bili u obiteljskim vezama s gotovo svim europskim kraljevskim dvorovima. Tijekom humanizma i renesanse pod njihovim su pokroviteljstvom djelovali brojni znanstvenici i umjetnici.“⁴² Povijesni izvori tvrde da su Medičijevci seljačkog podrijetla koji dolaze iz sela Cafaggiolo u dolini rijeke Sieve koja je sjeverno od Firence. U 12. stoljeću pojedini njezini, danas nepoznati pojedinci, uviđaju velike trgovačke mogućnosti, stoga odlaze u Firencu u nadi da će postepeno steći bogatstvo. U srednjovjekovnim talijanskim izvorima prvi značajan zabilježen član obitelji je bio Chiarissimo

⁴² Mladen, Tomorad, *Medici- obitelj slavnih firentinskih vladara*, Prosvjeta, Zagreb 2014., 4. str.

I. Bio je sin Giambonoo, a spominje se 1201. godine. Obitelj Medici dijelila se na tri osnovne grane: *Chiarissima II.*, *Cosima Starijeg* i *Cosima Mlađeg*.

6.2. Grana Chiarissima II.

„U 14. stoljeću isticao se Salvestro de' Medici, pripadnik loze Chiarissima II., koji je stupio na čelo ustanka pučana u Firenci 1378. godine te je izabran za *gonfalionijera*, dužnosnika na čelu gradskog vijeća. Nakon pada pučke vlade 1381., Salvestro je izgnan, a njegov je ogranak izumro s Vierijem.“⁴³ Tijekom 13. stoljeća, Filippo i Chiarissimo II., sin i unuk prvog poznatog Medicija, zahvaljujući uspješnoj trgovini, uspjeli su uzdići Medicije među najbogatije i najimućnije firentinske obitelji. Njihovi su nasljednici uspjeli u 14. stoljeću još više ojačati bogatstvo i moć obitelji pa obiteljski predstavnici dobivaju titulu gonfalonier vodećeg čovjeka signorije tj. vrhovnog gradskog vijeća. Sredinom 14. stoljeća izbila je velika kuga, a mnoge su obitelji propale i doživjele kolaps, a zanimljivo je da su Mediciji iz svega izašli puno moćniji. Salvestro de Medici je već opisan kao prognanik. Bio je unuk spomenutog Chiarissima II. „Salvestro de Medici (1331. – 1388.), unuk Chiarissima II., ključna je figura u ranoj povijesti obitelji. On se tijekom sedamdesetih godina povezo s gradskim pukom pa kao vođa ustanka *ciompa* 1378. postaje firentinski *gonfalonier*. Međutim, 1381. promjenom gradskih vlasti Salvestro je bio prisiljen na odlazak u izgnanstvo.“⁴⁴ Godine 1393. nedugo nakon Salvestrove smrti potlačeni je puk ponovno pokušavao steći vlast. U događajima koji su uslijedili, narod je za svoju stvar nastojao vrbovati Salvestrova bratića Vierija koji pak odbija djelovati te nedugo zatim umire. Njegovom smrću gasi se obiteljska linija Chiarissima II.

6.3. Grana Cosima Starijeg

Druga je linija Cosima Starijeg, odnosno njegova oca Giovannija di Biccija. „Prvi član obitelji Medici, koji je postavio obitelj na put poznatih i slave bio je Lorenzov djed Giovanni di Bicci. Giovanni je bio velik i moćan bankar koji je konstantno nadograđivao i ojačavao moć obitelji.“⁴⁵ „Ova obiteljska linija potječe od Averadoa II. koji je 1314. prvi u dugoj obiteljskoj povijesti nosio titulu *ganfalonier*. Godine 1360. rodio se njegov praunuk Giovanni di Bicci

⁴³ Isto, 7. str.

⁴⁴ Isto, 8. str.

⁴⁵ Lee, Hancock, *Lorenzo di Medici- Florence's Great Leader and Patron of the arts*, The rosen publishing group, New York 2005., 28. str.

(1360. – 1429.) koji je uzdigao obiteljsku slavu zahvaljujući pametnim trgovačkim i bankarskim poslovima te manufakturama platna i svile. Tijekom ekumenskog koncila u Konstanzu (1414. – 1418.), Giovanni je raznim poslovnim potezima znatno povećao financijsku moć obitelji i time obitelji osigurao financijsku podršku za skori dolazak na vlast. Sukladno obiteljskoj tradiciji Giovanni je početkom 15. stoljeća obitelj ponovno povezo s firentinskim pukom protiv vlasti lokalnih patricijskih obitelji što mu je omogućilo da u nekoliko navrata postane načelnik (prior) firentinske komune. Godine 1421. postao je treći predstavnik obitelji koji je postao *ganfalonier* Firenze.⁴⁶ Giovannijevi sinovi bili su Lorenzo i Cosimo. Oni su osnivači dvije najpoznatije obiteljske linije. Cosimova je linija vladala Firencem u 15. stoljeću, a Lorenzova je linija nosila naslov firentinskih vojvoda, kasnije i Vojvoda Toskane. Giovanni je vladao od 1434. do 1464. godine. Cosimo Stariji bio je stariji sin Giovannija di Biccija. Raznim je bankarskim poslovima znatno ojačao financijsku i političku moć obitelji u prvoj polovici 15. stoljeća. Zahvaljujući svojim uspješnim poslovnim potezima i odlukama tijekom ekumenskog koncila u Konstanzu obiteljska banka Medicija je uskoro počela upravljati i papinskom riznicom što će joj omogućiti jak politički utjecaj u drugoj polovici 15. stoljeća.

Tijekom burnih godina (1431. – 1434.) Cosimo Stariji je kao najbogatija osoba Firenze i vjerojatno najmoćnija osoba svoga vremena došao u sukob s patricijskom obitelji Albizzi. Cosimo je bio prisiljen, nakon raznih spletki i boravka u zarobljeništvu, otići u izgnanstvo u Padovu, kasnije i Veneciju gdje je bio dočekan s velikim počastima. Godine 1434. Medici potiču firentinski puk na nove izbore za signoriju, a ubrzo se nakon izborne pobjede Cosimo pobjedonosno vraća u grad. Počinje razdoblje principata Medicija, obiteljski su neprijatelji izgnani. Nakon stoga slijedi njegov uspon. „Godine 1439. Cosimo pokušava na ekumenskim koncilima u Ferrari i Firenci prekinuti četiri stoljetnu podjelu crkve na istočnu i zapadnu, ali bez trajnog uspjeha. Tijekom narednih desetljeća Cosimo Stariji je u potpunosti upravljao komunom, a bio je član i vojnog vijeća (*Dieci*). Tijekom dugog života poslovno se povezo s milanskom obitelji Sforza. Umro je 1464., a zbog brojnih političkih zasluga *signoria* ga je 1465. posthumno proglasila ocem domovine (*pater patriae*).⁴⁷ „Njegova popularnost je još uvijek bila velika u Firenci što je rezultiralo njegovim izborom na vlast za signoriju 1434. godine. Obitelj Abizzi je emigrirala iz grada, a Cosimo je imenovan vladarem Firenze.“⁴⁸ Nakon njegove smrti vlast je ostavio sinu Pierou (1416.- 1469.) koji je unatoč zdravstvenim problemima uspio održati političku i gospodarsku moć obitelji. Nakon pak Pierove smrti,

⁴⁶ M. Tomorad, *Medici- obitelj slavnih firentinskih vladara*, 12. str.

⁴⁷ Isto, 14. str.

⁴⁸ L. Hancock, *Lorenzo di Medici- Florence's Great Leader and Patron of the arts*, 30. str.

obiteljsko su nasljedstvo preuzeli njegovi sinovi Lorenzo (1449.- 1492.) i Giuliano (1453.- 1478.) koji su tijekom druge polovice 15. stoljeća uzdigli obitelj Mediči u rang najmoćnijih europskih obitelji.

6.3.1. Lorenzo Veličastveni

Stariji sin Lorenzo je vjerojatno najvažniji član obitelji Mediči u Firenci. „Lorenzo de Medici, zvan Veličanstveni, rodio se u Firenci 1449. godine kao sin Piera i Lucrezije Tornabuoni. Vladao je Firencem od 1469. do 1492. godine, kad ga je u Cartaggi zatekla smrt.“⁴⁹ Lorenzo Veličanstveni jedan je od najslavnijih humanističkih vladara. Zahvaljujući političkoj i financijskoj moći obitelji, podržavao je brojne znanstvenike i umjetnike svoga vremena, koji su djelovali u Firenci. U politici se služio identičnim metodama koje je pokušavao koristiti Cosimo Stariji te je uz pomoć tijela komune vladao Firencem skoro dvadeset godina. No, ovo je razdoblje obilježeno i pobunama. „Godine 1478. protiv braće Lorenza i Giuliana je nastala patricijska urota obitelji Pazzi, pape Siksta IV. i nadbiskupa Pize s ciljem da se Medicijima oduzme upravljanje papinskim financijama. U uskršnjoj uroti ubijen je Giuliano, a u brojnim spletkama Lorenzo je uspio nadmudriti svoje protivnike i osigurati svoju vlast u Firenci. Ubrzo nakon urote, Lorenzo ne uzima titulu vojvode poput svojih saveznika Sforza nego u gradu osniva Vijeće sedamdesetorice, a samim činom zapanjio je europske vladare.“⁵⁰ Oženio se za Clarice iz bogate talijanske obitelji Orsini, a njihova se kćer Maddalena udala za Francescoa Cyboa, sina pape Inocenta VII. Zbog svojih je brojnih postignuća stekao naziv Veličanstveni.

No, pred kraj života je već pao ugled njegove obitelji. „Pred kraj života dopustio je dominikanskom svećeniku Girolamo Savonaroli da propovjeda u crkvi San Marco što se uskoro pokazalo pogubnim za njegovu obitelj jer je dominikanac započeo držati propovjedi o pokvarenosti papinstva i tiraniji Medicija. Na smrtnoj postelji 1492. Savonarola je tražio da se Firenci vrati njena sloboda, a budući da Lorenzo nije ispunio njegov zahtjev, svećenik ga je odbio razriješiti grijeha. Pokopan je u crkvi San Lorenzo.“⁵¹ „Pred sam kraj Lorenzova života Firenca je postala velika Savonarolina propovjedaonica, on je svojim vatrenim demagoškim propovijedima uzburkao cijeli Apeninski poluotok. Osobno je vjerovao da je kršćanstvo suviše udaljeno od grčko-rimske kulture, tako da nije vjerovao u Lorenzov projekt spoja kršćanstva i platonizma. Ali Savonarola je trebao Lorenzu u borbi protiv Vatikana, tako da se on osobno angažirao da ga dovede u Firencu. Lorenzo de 'Medici umro je u noći između 8.- 9. aprila 1492.,

⁴⁹ Skupina autora, *Povijest 8*, 67. str.

⁵⁰ M. Tomorad, *Medici- obitelj slavnih firentinskih vladara*, 21. str.

⁵¹ Isto, 23. str.

u tadašnjem predgrađu Firenze u medicejskoj vili Careggi. On i njegov brat Giuliano pokopani su u Kapeli Medici (Cappelle medicee) u Bazilici San Lorenzo koju je projektirao i izveo Michelangelo.“⁵²

6.3.2. Lorenzovi nasljednici

Njegovi sinovi Piero (1472.-1503.) i Giuliano (1479.- 1516.) u narednim godinama nisu uspjeli održati pozicije koje je stekao Lorenzo Veličanstveni, a Pierova se politika povezivanja s Francuskom uskoro pokazala vrlo kobnom i u Firenci. Godine 1494. Savonaroline su pristaše protjerale Medičije iz Firenze i uspostavile republikansko- demokratsku vladavinu. Obitelj Mediči je, usprkos gubitka grada, još uvijek bila vrlo moćna. Tijekom izgnanstva u Francuskoj Giuliano stječe naziv duc de Nemuros, a Giovanni postiže sve veći utjecaj među kardinalima. Među članovima obitelji spomenuto je da su neki postali pape. „Vrhunac ponovnog uspona zbio se 1513. kad Giovanni postaje papom Leonom X. (1513. – 1521.). Za svog pontifikata Leon X. okružuje se članovima svoje obitelji. Rezultat takve politike je uspon Medicijevaca na kardinalske funkcije (petoro Leonovih bratića i nećaka dobilo je tijekom njegova pontifikata titulu kardinala). Zanimarivši brigu o kršćanstvu, Leon se po uzoru na svog oca okrenuo zaštitnikom umjetnosti i znanosti. Raskalašeni život na papinskom dvoru poslužio je kao povod za skori manifest Martina Luthera.“⁵³ U međuvremenu je obitelj nakratko vratila vlast u Firenci. Lorenzo II.(1492.- 1519.), najstariji sin Piera, 1512. godine uspio je uz pomoć španjolske vojske i strica kardinala Giovannija vratiti Medičije na vlast u komuni. Godine 1513. Lorenzo II. dobiva vojvodstvo Urbino od pape Leona X.

Medičiji su početkom 16. stoljeća stekli posjede u središnjoj Italiji. Machiavelli je u njima tada vidio idealnu snagu koja je sposobna ujediniti razjedinjena talijanska kraljevstva i komune. Lorenzo II. je umro mlad. Njegov jedini nasljednik odnosno nasljednica bila je poznata Katarina Mediči (1519.- 1589.). „Katarina de Medici je bila kći urbinskog vojvode i vladara Republike Firenze – Lorenza II. Medicija (1492-1519) i francuske plemkinje *Madeleine de La Tour d'Auvergne* (1495.-1519.). Oba roditelja su joj umrla nekoliko nedjelja poslije njenog rođenja (majka 28. travnja, a otac 4. svibnja). Od njih je naslijedila titule kontese d'Auvergne i vojvotkinje Urbina. Odrasla je na medicejskom dvoru u Firenci (Italija).⁵⁴ Katarina se udaje za francuskog kralja Henrika II. i postaje francuska kraljica. Nakon smrti njezina supruga

⁵² http://sh.wikipedia.org/wiki/Lorenzo_de'_Medici

⁵³ M. Tomorad, *Medici- obitelj slavnih firentinskih vladar*, 27. str.

⁵⁴ http://hr.wikipedia.org/wiki/Katarina_de'_Medici

samostalno je vladala Francuskom. Vladala je četrnaest godina kao regentica zbog maloljetnosti sinova. Posebno se istaknula tijekom bartolomejske noći 23.-24. kolovoza 1572. godine i hugenotskih ratova koji su se odigrali od 1562. do 1598. godine. Njezina su tri sina Francois II., Charles IX. i Henrik III. postali kraljevi Francuske. Ubrzo je novi papa postao još jedan čovjek iz obitelji Mediči. „Budući da Lorenzo II. nije ostavio muškog potomka, njegov nasljednik postaje kardinal Giulio (1478. – 1534.), bratić pape Leona X. i ubijenog mlađeg brata Lorenza Veličanstvenog. Nakon što je on 1523. postaje papa Klement VII. (1523. – 1534.), drugi papa iz obitelji Medici, na čelo Firenze dolazi njegov nezakoniti sin Alessandro (1511. – 1537.) i Ippolito (1511. – 1535.), nezakoniti sin Giulianoa, vojvode od Nemoursa.“⁵⁵

U razdoblju između 1527. i 1530. godine zbog sve izraženije autoritativne politike u Firenci Medičiji nakratko gube vlast. No ubrzo po ponovnom povratku na vlast, papa Klement VII. oduzima Firenci stari statut i 1532. godine proglašava Alessandra firentinskim vojvodom. „Alessandro de Medici primio je 1532. godine naslov vojvode s nasljednim pravom, zatim je naglasio svoju ovisnost o carskoj vlasti i 1536. godine oženio se Margaretom Austrijskom, izvanbračnom kćeri Karla V.“⁵⁶ Tijekom svoje vladavine Alessandro se pokazao vrlo okrutanim vladarom što je rezultiralo njegovim smaknućem 1537. godine. „U noći 6. siječnja 1537. godine mladi Lorenzino de Medici, daleki Alessandrov rođak, ubija vojvodu uvjeren da je ovaj veliki tiranin. Kasnije je opravdavao taj čin tvrdnjom da je samo htio Firenci vratiti slobodu.“⁵⁷

6.4. Grana Cosima mlađeg

Godine 1537. titulu vojvode u Firenci stječe Cosimo I. (1519.- 1574.). Tijekom svoje vladavine Cosimo I. jača moć Medicijevaca u srednjoj Italiji osvojivši Sienu 1555. godine. Njegovu su vladavinu obilježili brojni sukobi s Francuskom koja je težila vladavinom nad gradovima sjeverne i središnje Italije. Poticao je brojne umjetnike i znanstvenike. „Odmah nakon izbora, Cosimo I. morao se suočiti s podmuklom prijetnjom izbjeglih Firentinaca pod vodstvom nepokolebljivog Filippa Strozija. Porazivši prognanike, uz pomoć carskih trupa, kod Montemurla 1. kolovoza 1537. godine i odlučno učvrstivši svoj položaj unutar firentinske države, Cosimo I. je odlučio odbaciti onaj dio aristokracije koji ga je izabrao iako je nastavio koristiti pomoć različitih ličnosti u posebnim upravnim službama i upravnim dužnostima.“⁵⁸

⁵⁵Skupina autora, Povijest 9, Jutarnji list, Zagreb 2008., 30. str.

⁵⁶Isto, 195. str.

⁵⁷ Isto, 195. str.

⁵⁸ Isto, 196. str.

Cosimo I. je pod svojim vodstvom jačao centralizaciju. Sva vlast je bila koncentrirana u njegovim rukama. Nastojao je uspostaviti ravnotežu između glavnog grada i državnih posjeda. Uklonio je pravne i političke nejednakosti između Firence i podčinjenih gradova i uspostavio je između njih kompaktnost. Ovaj Mediči je najznačajniji u političkom smislu zbog ujedinjena Toskane u jednu državu te je tako dobio naslov nadvojvode. Naslov je dobio u kolovozu 1569. Godine. Dao mu ga je papa Pij V.

Njegov nasljednik Francesco (1541.- 1587.) zapamćen je kao loš vladar. Ipak mu je papa Pio V., također iz roda Medičija dodijelio 1569. godine titulu velikog vojvode Toskane, čime je potvrđena vlast obitelji u srednjoj Italiji. Osnovao je u gradu tvornicu firentinskog porculana. Njegova kćer Marija je udajom za kralja Henrika IV. postala druga kraljica Francuske iz obitelji Mediči. Njezina djeca su postala važni državni dužnosnici i vladari zemalja Europe. Francesca je naslijedio njegov brat koji je bio drukčiji. „Budući da Francesco nije ostavio muškog nasljednika na čelu vojvodstva naslijedio ga je njegov mlađi brat Ferdinando I. (1549.- 1609.). On je bio potpuna suprotnost svog rasipnog brata te je, zahvaljujući mudroj vladavini, ponovno povratio bogatstvo obitelji. Do trenutka ženidbe s Christinom Lotarinškom bio je kardinal što mu je omogućilo dodatni utjecaj u europskim državama. Kao veliki poklonik umjetnosti prikupio je mnoge vrijedne antikvitete i umjetnine koje je prikupio u firentinskom muzeju.“⁵⁹ U isto vrijeme je živio i kardinal Alessandro koji je godinu dana prije smrti 1605. godine postao četvrti papa iz roda Medičija kao papa Leon XI. Ferdinanda je na prijestolju naslijedio najstariji sin Cosimo II. (1590.- 1621.) koji je početkom 17. stoljeća stekao veliko bogatstvo prodajom žitarica i ostalih namirnica jer je tada u Europi vladala glad. Iskoristio je rodbinske veze s dvorovima u Francuskoj, Španjolskoj i Engleskoj zbog očuvanja stabilnosti i mira u zapadnoj Europi. Njegovo prijateljstvo s turskim emirima omogućilo je rodu Medičija da se dodatno obogati trgovinom s Levantom. Međutim, Cosimo II., na žalost obitelji Mediči, doprinio je i početku pada njihove moći. „Međutim, ponovni uspon obitelji nije bio dugog vijeka. Potkraj svog kratkog života Cosimo II. donio je odluku o prekidanju višestoljetne obiteljske tradicije bavljenja trgovinom i bankarstvom što se u narednom stoljeću pokazalo ključnim uzrokom propadanja roda.“⁶⁰ Nakon toga uslijedilo je stoljeće pada obitelji.

Cosimov sin Fernando II. (1610.- 1670.) i unuk Cosimo III. (1642.- 1723.) nisu uspjeli očuvati moć obitelji. Ona je polako nestajala. Burni događaji 17. i 18. stoljeća uzrokovali su ovaj pad jer se nisu znali nositi s teškom političkom situacijom na Apeninskom poluotoku kao ni s utjecajima španjolske, francuske i engleske. Tu je uslijedilo i izumiranje roda. „Država

⁵⁹M. Tomorad, *Medici- obitelj slavnih firentinskih vladara*, 39. str.

⁶⁰ Isto, 45. str.

Medicija, unatoč svim nastojanjima za ponovnim zadobivanjem potpune političke autonomije, sporo je i nesmiljeno propadala tijekom cijelog 17. stoljeća i u prvim desetljećima 18. stoljeća sve do Gian Gastonea, s kojim se dinastija ugasila 1737. godine.⁶¹ Medičiji su prepuni kulturnih i umjetničkih dostignuća za Italiju. Dali su izgraditi mnoge građevine. Cosimo stariji financirao je gradnju crkve San Lorenzo koju su projektirali Brunelleschi i Donatello. Michelangelo je gradio njihovu grobnicu koja i dovršena nakon 25 godina. Bili su veliki pokrovitelji znanosti i umjetnosti. „Kao veliki pokrovitelji umjetnosti i znanosti humanizma Medici već tijekom vladavine Cosima Starijeg započinju organizirati sustavno istraživanje drevnih rukopisa koje sakuplja u knjižnici *Laurenziana*. Za pokroviteljstva Lorenza Veličanstvenog u gradu djeluju umjetnici poput Giulianoa da Sangalloa, Botticellija, Verrocchioa, Leonarda da Vincija i Michelangela. Prvi veliki vojvoda Toskane, Cosimo I. započeo je arheološka istraživanja okolnih etrušćanskih lokaliteta, postavio temelje Florentinske akademije i osnovao pinakoteku. Pod pokroviteljstvom Cosima II. početkom 17. stoljeća djelovao je filozof, matematičar i astronom Galileo.“⁶²

Upravo je Firenca zahvaljujući Medičijima dobila status prijestolnice talijanske renesanse. Njihovo potpomaganje, poticanje i financiranje znanosti, umjetnosti i školstva u ovom gradu je otvorilo prozor renesansi u ovom gradu. Može se slobodno reći kako je dinastija Mediči najvažnija renesansna dinastija i kako su oni u toj slavi Firenci cijelo vrijeme držali kormilo koje je vodilo Firencu ka renesansnom usponu. Bez njihova poticanja bilo bi to izuzetno teško, gotovo nemoguće.

7. Renesansni znanstvenici u Firenci

Firenca je prijestolnica talijanske renesanse i na području znanosti. Najznačajniji renesansni znanstvenici u Firenci su Leonardo da Vinci, Niccolo Machiavelli i Galileo Galilei. Ova velika renesansna trojka znanstvenika je značajna upravo po tome što su svoje izume i ideje proširili izvan Firence po ostatku Europe. Svi su bili pod pokroviteljstvom obitelji Mediči. O svakome pojedinačno će biti više riječi dalje u tekstu.

⁶¹Skupina autora, *Povijest* 9, 199. str.

⁶²M. Tomorad, *Medici- obitelj slavnih firentinskih vladara*, 41. str.

7.1. Niccolo Machiavelli (1469.- 1527.)

Niccolo Machiavelli je bio renesansni firentinski književnik, političar i filozof. Odgojen je u humanističkom duhu. Bio je izvorni mislilac i čovjek prakse. Godine 1498. stupio je u službu tajnika za vanjske poslove i ratovanje. „Od 1498. do 1512. Machiavelli je služio Firentinsku Republiku kao kancelar i sekretar, a također i ambasador kod Luja XII, Čezara Bordžije pape Julija II. i drugih. Pošto je bio posmatrač koji je izuzetno oštro zapažao sve što se zbivalo na političkoj sceni, uskoro je postao svestan koliko su u inostranstvu malo cenili Firencu.“⁶³ Godine 1513. nakon istjerivanja Francuza iz Italije, firentinska je vlada zbačena i ponovno su se Medičiji vratili na vlast. Tada se Niccolo Machiavelli odlučio povući iz službe van grada, točnije u svoju kuću. Ondje se odlučio posvetiti književnosti i znanosti. Kritizirao je tadašnja politička zbivanja. Smatrao je da se politička borba sve više udaljava od moralnih vrijednosti. „Naravno, takva vrlina mora biti sposobna djelovati s krajnje nepristranom odlučnošću, koja nije više uvjetovana onim moralnim i vjerskim dužnostima kojima Machiavelli najavljuje i prepoznaje kraj. Štoviše, tvrdi da one ne postoje u krugu političke borbe i u obnašanju vlasti.“⁶⁴ Njegova se pažnja usredotočila na protekle događaje kao i na razloge zbog kojih je do njih došlo i došao je do zaključka da se politika treba procjenjivati samo na osnovu postignutih rezultata, a ne na osnovu sredstava kojima se služila za postizanje tih ciljeva. Iz ove tvrdnje je nastala poznata njegova parola „cilj opravdava sredstva“.

Kritizirao je i ulogu crkve. Zauzimao je stav da je upravo crkva glavni problem u stvaranju talijanske države. „Ne čudi što Machiavelli, držeći se svojih načela, oblikuje zatim vrlo kritičke stavove o kršćanskoj vjeri i Rimskoj crkvi. Crkvu optužuje da je papinskom moći i svojim političkim ambicijama stvorila glavnu prepreku oblikovanju talijanske države. Kršćanstvu je uputio najtežu optužbu da je „razmekšalo svijet i razoružalo nebo“ te da je svelo, napokon, ljudska društva i svjetski poredak na takav stupanj slabosti da ga je ostavilo kao plijen opakim ljudima, koji ga bez straha mogu voditi, gledajući kako ljudi, da bi radije otišli u raj, radije podnose njihove udarce nego se osvećuju.“⁶⁵ Najznačajnije mu je djelo *Vladar*. U njemu ističe kakav pravi vladar treba biti. Govori da treba biti bezobziran, mudar, hrabar, vjeroloman i zao. Prema njemu iznad moralnih obaveza trebaju stajati vladarev uspjeh i državni interes. Njegovo su djelo izučavali brojni vladari. Bio je stajališta da treba stvoriti savršenog i idealnog vladara za ujedinjenje Italije. U svim tim njegovim postavkama i stajalištima stvoren je politički

⁶³ Lj. Maksimović, R. Mihaljčić, *Srednji vek i renesansa*, 254. str.

⁶⁴ Skupina autora, *Povijest 8*, 70. str.

⁶⁵ Isto, 70. str.

filozofski pravac zvan makivelijalizam koji zastupa učenje i shvaćanje politike na način da se ne trebaju birati sredstva za ostvarenje određenog cilja. Naučavao je da pravo zapravo počiva na sili. Smatrao je da za ostvarenje zamisli države postoje dva načina, a to su isključivo zakon i sila. Smatrao je kako vladar treba upotrebljavati oba načina i tvrdio da političko djelovanje ne treba podlijevati procjeni i osudi s moralnog stajališta. „Nauk koji je Makiaveli izvukao iz svog gorkog političkog iskustva otelotvoren je u Vladoru i Raspravama o Liviju. Mada je čoveka smatrao u osnovi antidruštvenim i anarhičnim, verovao je da je moguće vaspitati ga da želi čvrstu vladavinu. Primere političke mudrosti Makiaveli je nalazio u rimskoj republici i njenom uravnoteženom društvu, efikasnom konzulstvu i građanskoj miliciji i veri koja povezuje društvo. U duši je bio republikanac, ali je bio spreman da despotizam prihvati kao odgovor na potrebe Italije u XVI veku.“⁶⁶

Godine 1520. stekao je naklonost kod obitelji Mediči i imenovali su ga glavnim povjesničarom Firence zbog djela *Historija Firence* koje je napisao. U tom je djelu isticao svoje političke stavove. Tvorac je i *Umijeća ratovanja* i *Rasprava*. U njima je teoretizirao problem mira i rata te je govorio o ne samo oružanim umijećima prilikom ratovanja, već i o mudrom pristupu s filozofskog stajališta. On je svakako veliki medij u prijenosu ideja renesanse iz Firence na ostatak Europe, a njegova važnost se ponajviše očituje jer su njegova djela čitali osim učenjaka diljem Europe i državni dužnosnici, ljudi s političkog vrha i vladari. Zbog Niccola Machiavellija je Firenca još više opravdala status prijestolnice talijanske renesanse. Umro je 1527. godine u Firenci u 59. godini života.

7.2. Galileo Galilei (1564.- 1642.)

Galileo Galilei bio je poznati renesansni matematičar, fizičar, astronom i filozof. Rodio se u Pizi, no za Firencu je značajan zbog djelovanja u njoj. Djelovao je od 1610. do 1614. godine. Bavio se gibanjima nebeskih tijela. „Galilei postavlja pitanje o gibanju tijela na koja ne djeluje otpor zraka. Nije se mogao osloniti na iskustvo pa je tražio odgovore na pitanja koja se ne mogu jednostavno provjeriti eksperimentom. Tako je on, nasuprot Aristotelovoj hipotezi, predvidio da je vakuum moguć i da u njemu sva tijela jednako padaju, jer u vakuumu nema otpora zraka. U istraživanju zakona pada Galilei se orijentira, kao i uvijek, prema praksi i želi prije svega izračunati točnu liniju leta topovske kugle. Rješenje nalazi u uvođenju načela neovisnosti gibanja, i krivinu kugle predstavlja kao sumu dvaju gibanja, gibanja prema naprijed kroz snagu

⁶⁶Lj. Maksimović, R. Mihalčić, *Srednji vek i renesansa*, 254. str.

eksplozije (jednoliko gibanje u horizontalnom smjeru), i slobodnog pada u vertikalnom smjeru (za što još nije mogao navesti nikakvu silu, jer je gravitacija morala čekati do Newtona). I ovdje dolazi do izražaja njegova čvrsta vjera u matematičku formu prirodnih zakona.⁶⁷ Ovim matematičkim zakonima najviše se bavio djelujući u Pizi, a sljedećih 18 godina djelujući u Padovi došao je do velikih otkrića. Najvažniji je potvrda heliocentričnog sustava u kojemu se planete pa i Zemlja okreću oko Sunca, a Mjesec oko Zemlje.

Galileo nije imao dovoljno čvrste dokaze za heliocentrizam, iako je bio siguran u njegovo postojanje, a detaljnije dokaze nije uspijevaao steći bez unaprjeđenja instrumentarija, što je, uz suradnju drugih znanstvenika, potrajalo do 1609. godine. Mletačkoj je vlasti predstavio novi teleskop te je dobio dozvolu za daljnja istraživanja. Između 1609. i 1610. godine postigao je važne rezultate po kojima je danas značajan: otkriće velikih Jupiterovih satelita, analiza Mjesečevih kratera i Mliječne staze. „Galilei je sve više uviđao da su njegova otkrića i rezultati njegovih teleskopskih promatranja u svezi s Kopernikovim heliocentrizmom, u kojemu se planeti gibaju oko Sunca, kao što se Jupiterovi mjeseci vrte oko tog planeta. Smatrajući sebe „apostolom istine” kad je riječ o strukturi svijeta, Galileo je bio ne samo uvjeren u ispravnost heliocentrične teorije, nego je, kako to kaže V. Paar, sebi postavio zadatak da uvede Kopernikov sustav u Italiji i u cijelom katoličkom svijetu. Držao je predavanja na raznim stranama, osobito u Firenci i Rimu, nastojeći i među širom javnošću pridobiti što više ljudi za svoja stajališta.“⁶⁸

Galileo je svoja astronomska otkrića objavio 1609. godine u Firenci u spisu *Siderius Nuncius*. Djelujući u Firenci i dalje je objavljivao svoj Heliocentrični sustav. „Galileo je utvrdio nužnost heliocentričnog sustava. Između 1612. i 1615. Galileo je napisao četiri poznata Kopernikova pisma u kojima širi i brani postulat heliocentričnog sustava.”⁶⁹ Godine 1611. dolazi do još nekih otkrića. Otkrio je Sunčeve pjege i njihov kemijski i fizikalni sastav, a iste godine je dokazao mijene Merkura i Venere. Otkrio je da ova dva planeta nemaju prirodnih satelita i izračunao je broj okretaja oko svoje osi tijekom godine. Njegova genijalnost, ambicioznost i otkrića dovela su i do sukoba u društvu. Naime, Crkva se usprotivila njegovu nauku. „Često spominjani „slučaj Galilei”, tj. sukob između njega i predstavnika Crkve imao je uzrok i povod u činjenici da je s Galileijem nadošlo novo vrijeme, s novim mišljenjem, s kojim se ni jedna ni druga strana nisu znale ispravno nositi. Za Galileija, misaone su se promjene događale nedovoljno brzo, tako da je htio svoj entuzijazam nametnuti drugima. Čini

⁶⁷ Ivan, Kešina, *Galileo Galilei- povijest jednog slučaja*, Katolički Bogoslovni fakultet u Splitu, Split 2009., 503. str.

⁶⁸ Isto, 505. str.

⁶⁹ https://hr.wikipedia.org/wiki/Galileo_Galilei

se da on nije bio buntovnik protiv autoriteta Crkve, kako ga se danas želi prikazati, nego sin Crkve, zabrinut za njezino dobro, te se zbog toga nije ustručavao prihvatiti izazov svojih protivnika. S druge strane, crkvenim su predstavnicima te promjene išle prebrzo, tako da ih nisu mogli slijediti.“⁷⁰

Naime, protiv Galilea Galilea vodila su se dva sudska procesa, a oba zbog neslaganja s crkvenim dogmama i učenjem. Galileo Galilei je uvelike poricao postojanje Boga. Prvi je bio od 1614. do 1632. godine. Prvi proces završio je tako što mu je zabranjeno učenje o planetima i heliocentričnom sustavu. Suđenje se odvijalo u Rimu. Nakon toga se vratio u Firencu. 1632. godine počeo je pisati djelo u kojem točno i precizno razgraničuje geocentrični i heliocentrični sustav. Zbog ovog poteza ponovno je završio na sudu u Rimu. Nije završio na lomači, niti je zatvoren i mučen. Sankcije su bile kućni pritvor u Firenci uz zabranu posjeta članova obitelji i poznanika. Tako je u kućnom pritvoru proveo posljednjih osam godina svog života. Umro je 1642. godine. Galileo Galilei je objavio spis *Siderius Nuncius* u Firenci što je veliki značaj za grad. Kad se sve zbroji, veći dio života proveo je i djelovao u Firenci te je upravo i on kao znanstvenik okarakterizirao Firencu kao prijestolnicu talijanske renesanse zbog svojih velikih otkrića, koji su tada promijenili svijet i poznavanje znanosti. Među znanstvenicima kasnijih razdoblja Firenca je postala sinonim za Galilea Galilea.

7.3. Leonardo da Vinci (1452.- 1519.)

Leonardo da Vinci bio je talijanski slikar, arhitekt, izumitelj, kipar, mislilac, matematičar i inženjer. Bio je jedan od dva velika genija renesanse. U ovom poglavlju će biti isključivo riječ o njegovu djelovanju u znanosti, jer njegove kiparske, arhitektonske i slikarske majstorije bit će opisane u poglavljima što slijede. Leonardo je pokazivao neuobičajenu darovitost još od najranijeg djetinjstva. U svojim ranim crtežima, Leonardo je pokušao prilagoditi svoje nestalne vizije strogim mjerilima akademske firentinske umjetnosti. „Kulminacija te povezanosti i suodnosa između humanističke obnove kulture, ideala koje je ona postavila u nove i snažne korelacije i razvoja umjetnosti i tehnike, znanstvenih interesa i istraživanja duboko ukorijenjenih u konkretnom iskustvu obrtničkih radionica predstavljao je naravno Leonardo da Vinci, umjetnik koji je dugo uzdizan čak do simbola renesansnog duha.“⁷¹ Godine 1482. otišao je u Milano, preporučivši se njihovom vojvodi kao vojni inženjer. Bio je vrstan arhitekt oružja i ratnih sredstava poput visećih mostova i topova. Prvih trideset godina života prije odlaska u

⁷⁰ Isto, 518. str.

⁷¹ Skupina autora, *Povijest* 8, 49.-50. str.

Milano proveo je u Firenci gdje je isključivo slikao. Osamnaest godina je služio u Milanu, te se 1500. godine vratio u Firencu i ostatak života posvetio znanosti. „Leonardovo zanimanje za astronomiju uvelike se odnosilo na izučavanje optičkih učinaka, vizualne percepcije nebeskih tijela. Međutim, bio je dobro upoznat s Ptolemejevim modelom gibanja planeta. Posjedovao je nekoliko knjiga o astronomiji i kartografiji, uključujući i Ptolomejevu glasovitu Kozmografiju kao i djelo arapskog astronoma Abu Mašara.“⁷² Posjedovavši mnoga djela poznatih liječnika i anatomsčara, proširivao je svoje znanje iz tog područja znanosti. Primjenjivao je empirijski pristup izučavanju znanosti. Izučavao je na temelju vlastita iskustva i iskustva drugih znanstvenika, poglavito znanstvenika koji su djelovali za vrijeme antike.

Jedna od revolucionarnijih promjena koju je Leonardo donio u proučavanju prirode u 15. stoljeću je oslanjanje na izravno promatranje prirode. „Empirijski pristup došao je Leonardu prirodno. Posjedovao je dar izvanredne sposobnosti promatranja i oštro vizualno pamćenje, a oboje je bilo upotpunjeno njegovom veličanstvenom vještinom crtanja. Nikada se nije umarao uporno ponavljajući svoje pokuse i zapisujući svoja zapažanja, posvećujući svu svoju pozornost i najsitnijim potankostima, i često je sustavno mijenjao parametre pokusa kako bi provjerio dosljednost svojih rezultata.“⁷³ Kao veliki izumitelj i tehnički inženjer, Leonardo je bio u stanju osmisлити genijalne pokuse s najskromnijim sredstvima. Primjerice, grančica slame i zrno prosa bačeni u vodu su mu bili dovoljni da konstruira i vizualizira strujanje. Leonardo je također morao i izumiti i osmisлити većinu mjernih instrumenata. Među tim instrumentima bila je i naprava za mjerenje brzine vjetra, higrometar za mjerenje vlažnosti zraka i različite vrste odometara za mjerenje prevaljenih udaljenosti. Bio je orijentiran na tijek ili proces kako u umjetnosti tako i u znanosti. „Poput modernih znanstvenika, Leonardo je uvijek bio spreman prepraviti svoje modele kada je osjećao da nova promatranja ili uvidi to od njega zahtijevaju. I u umjetnosti, i u znanosti, oduvijek se činilo da ga više zanima sam postupak istraživanja nego završen rad ili konačni rezultati.“⁷⁴ Leonardo je prilikom bilježenja svojih rezultata istraživanja koristio bilježnice u koje je sustavno bilježio svoje znanstvene spoznaje po kategorijama. Leonarda je oduvijek zanimala i oduševljavala raznolikost i različitost živih oblika. Na osnovu te raznolikosti pokušao je klasificirati oblike u kategorije. Posvećivao je posebnu pozornost anatomiji, a ponajviše se bavio sličnosti i različitosti pojedinih organa između živih bića i sustavno je analizirao. Analizirao je portretirajući živa bića i organe te pokušavao i proučavati na osnovu crteža. Osim živih bića, Leonardo je bio zadivljen i proučavanjem vode, njezina

⁷²Firtjorff, Capra, *Leonardova znanost*, Planetopedija, Zagreb 2009., 188. str.

⁷³ Isto, 194. str.

⁷⁴ Isto, 198. str.

sastava, gibanja i dinamike. „Prepoznao je njezinu temeljnu ulogu medija života i životne tekućine, matrice svih organskih oblika.“⁷⁵ Kod istraživanja anatomije čovjeka zanimala ga je mehanika instrumenata prirode. Naime, pokušao je dokazati mehaniku mišića, tetiva i kostiju, te se udubio u istraživanja znanosti o težinama, koja je danas statika, a bavi se analizom tereta i njezinom mehanikom tj. kretanjem. Toliko je bio upoznat sa svijetom, svemirom i živim bićima da je uveo pojmove makrokozmos i mikrokozmos.

Leonardo je konstruirao pojedine strojeve koji su bili revolucija u renesansni. „Leonardo je izmislio brojne složene naprave za smanjenje trenja i habanja, uključujući i sustave za automatsko podmazivanje, prilagodljive ležajeve i pokretne valjkaste ležajeve raznih oblika- kugla, valjaka, krnjih stožaca i tako dalje.“⁷⁶ Sanjao je o letenju. Pomoću matematičkih i fizikalnih izračuna, ali i proučavajući fizionomiju ptica, konstruirao je napravu odnosno stroj za letenje. Nikada ga naravno nije konstruirao i primijenio u praksi, ali njegova genijalnost se očituje u ovoj viziji. Proučavao je i embriologiju tj. nastanak čovjeka. Na neki je način prvi, ali ne temeljito, dokazao broj kromosoma kod žene i muškarca. U području geometrije bavio se geometrijom izvedenom s gibanjem. „Leonardov pristup matematici bio je znanstvenički, a ne matematičarski. Matematičkim je jezikom želio pružiti dosljednost i strogost opisima svojih znanstvenih zapažanja. Međutim, u njegovo vrijeme nije postojao matematički jezik prikladan za istraživanje znanosti kakvom se on bavio- istraživanjem oblika prirode u pokretu i preobrazbi.“⁷⁷ Može se reći da je on na neki način začetnik glavne temeljne podjele znanosti u matematici na algebru i geometriju. Njegovi znanstveni crteži, bilo da pokazuju elemente strojeva, anatomske strukture, geološke tvorevine, uzburkana strujanja vode ili botaničke pojedinosti biljaka nikada nisu realistični prikazi jednog jedinog promatranja. Bavio se i transformacijom geometrijskih oblika. Prije njega nitko nije dublje ulazio u ovo područje znanosti. Napisao je knjigu pod nazivom *O transformaciji*. U njoj je detaljno objasnio svoje teze i teorije o ovom problemu. Zanimljiv je podatak da je Leonardo konstruirao na neki način prvi šestar za crtanje. Prvi je znanstvenik koji se bavio najranijim oblicima topologije. „Poput Leonardove geometrije, topologija je geometrija kontinuiranih transformacija, ili mapiranja, u kojima određena svojstva geometrijskih likova ostaju očuvana. Primjerice, kugla može biti preobražena u valjak, a sva ta tijela imaju slične kontinuirane površine.“⁷⁸ Tipološko razmišljanje, razmišljanje o povezanosti, transformacijama i prostornim odnosima bilo je

⁷⁵ Isto, 207. str.

⁷⁶ Isto, 216. str.

⁷⁷ Isto, 226. str.

⁷⁸ Isto, 241. str.

Leonardu gotovo urođeno. Leonardo je začetnik perspektive u znanosti i umjetnosti. Naime, dokazivao je da se može nešto nacrtati ili konstruirati, a da se mogu iščitati različite perspektive i vizije pogleda na to djelo ili da je to djelo uobličeno u više perspektiva. Bavio se i optikom. U optici je posebnu pažnju posvetio odnosu svjetla i sjene. Najveći dio Leonardovih optičkih studija bavio se učincima svjetlosti koja pada na predmete i prirodom različitih vrsta sjena. Leonardova optička zapažanja također su obuhvaćala i promatranja nebeskih tijela, osobito Sunca i Mjeseca. Bavio se prirodom svjetlosnih zraka, a to je proučavao na primjeru odsjaja svjetlosti s Mjeseca. Izračunao je kutove pada Mjesečeve tj. Sunčeve svjetlosti koja pada s Mjeseca na Zemlju. Dakle, on je na neki način prvi ušao u područje proučavanja svjetlosnih valova i njihovih fenomena u prirodi. Primjer mu je bio i ljudski vid i fizionomija oka. Osim toga, bavio se i proučavanjem zvučnih valova. Izvodivši pokuse sa zvončićima, glazbenim instrumentima, pokušavao je opisati prirodu zvuka i njegovu putanju. Na području anatomije zadirao je u anatomiju i građu oka, uha, te proučavao osjet sluha i vida. Zanimljivo je da je zadirao i u psihologiju. „Leonardo je usvojio združeni pogled na dušu s kojima su se slagali Aristotel i rani grčki filozofi, koji su dušu vidjeli i kao djelatnika poimanja i spoznaje i kao silu koja se nalazi u pozadini tvorbe i gibanja tijela. Po Leonardovu mišljenju, svi materijalni pokreti koje izvorište imaju u nematerijalnim i nevidljivim pokretima duše.“⁷⁹

Zanimljiv je njegov doprinos znanosti. U svakom slučaju, po mnogo čemu može ga se okarakterizirati kao medija u znanosti za firentinsku prijestolnicu talijanske renesanse. „Leonardo je zapravo preduhitrio mnoga meteorološka i geološka otkrića, razumijevao je efekt Mjeseca na plimu i oseku, nagovještavao je moderno shvaćanje formiranja kontinenata te je pretpostavio podrijetlo fosiliziranih ljuštura. Bio je među prvim osnivačima znanosti o hidraulici i vjerojatno je izumio hidrometar. Njegova shema za gradnju kanala riječnih sustava još i danas ima praktičnu vrijednost. Predstavio je velik broj genijalno osmišljenih strojeva, od kojih su mnogi bili potencijalno upotrebljivi, između njih i ronilačko odijelo. Njegove leteće naprave, iako se nisu mogle koristiti u praksi, utemeljile su zvučne zakone aerodinamike.“⁸⁰ Znanošću se bavio skroz do svoje smrti 1519. godine. Posljednje godine života proveo je u Rimu i Amboiseu u Francuskoj, ali je Firenci dao veliki pečat. Zbog svih ovih izuma njegova genijalnog uma, svi su pogledi znanstvenika i umjetnika bili usmjereni prema Firenci koju su mnogi umjetnici i znanstvenici pa svakako i Leonardo da Vinci još više uzdigli u rang prijestolnice talijanske renesanse.

⁷⁹ Isto, 287. str.

⁸⁰ Isto, 299. str.

8. Renesansna arhitektura u Firenci

8.1. Renesansne građevine i znamenitosti u Firenci

Renesansa klasične arhitekture započela je u Firenci neposredno prije 1420. godine. Njezin simbol je kupola katedrale koju je počeo graditi Filippo Brunelleschi iste 1420. godine, a koja je dovršena nakon njegove smrti 1446. godine. „Golema kupola s promjerom od 42,21 metra nije se mogla graditi sredstvima kojima su raspolagali graditelji gotičkih katedrala, ali Brunelleschi je intenzivno proučavao metode nadsvođivanja koje su primjenjivali rimski carski graditelji i za koje kao primjer može poslužiti Panteon, čiji promjer iznosi 42,70 metara a građen je od lijeva. Brunelleschi se proslavio upravo tom jedinstvenom kombinacijom modernih, to jest gotičkih metoda građenja s metodama starog Rima. Tako se pojavila zamisao promišljenog oživljavanja starih oblika za suvremene potrebe.“⁸¹ „Godine 1420. dovršene su bočne kapelice, koje pripomažu prijenosu horizontalnoga potiska, i tambour koji raspodjeljuje opterećenje. Pri gradnji su bile potrebne samo lagane radne skele s unutarnje strane koje su usidrene na odgovarajuće predviđenim otvorima u zidu. One su služile i kao vizualna zaštita za zidare koji su na kraju radili na visini od gotovo 100 m, uz već vrlo jako nagnuti zid kupole.“⁸² Kupola je posvećena 1435. godine. Sadržava četiri tipa pukotina. To su vertikalne pukotine u stupu, vertikalne pukotine u segmentima, pukotine u stupovima i kose pukotine.

Obilježja renesansne arhitekture, ali i kiparstva i slikarstva, su simetrija, proporcija, geometrija, harmonija, ugledanje na rimsku arhitekturu i kult ličnosti. Simetrija znači nepromijenjenost predmeta prilikom transformacije njegova oblika. Proporcija predstavlja odnos između dviju veličina, dakle, neku vrstu usporedbe. Harmonija znači sklad i red u konstrukciji, dakle ostvarivost cilja u izgradnji projekta, geometrija predstavlja oblike u gradnji, dakle pravokutan ili kružni tlocrt, projekcija građevine, na neki način predstavlja plan ili tlocrt građevine. Ostala dva obilježja su dakle ugledanje na rimsku arhitekturu. Poznato je da su renesansni umjetnici i znanstvenici svoje uzore tražili upravo u antici i njezinim idealima. Kult ličnosti predstavlja veličanje čovjeka ili izjednačavanje s božanstvom. To je dakle u duhu humanizma i cjelokupnog razvoja i prikaza čovjeka. U arhitekturi se to odnosi na posvetu pojedinih građevina uglednim ljudima, u Firenci, konkretnije, na vile i palače posvećene obitelji Mediči.

⁸¹ Vesna, Zelić, *Velike arhitekture svijeta*, Marijan, Split 2005., 144. str.

⁸² Udo, Peil, *Velika kupola Firenze- statika i intuicija u 15. Stoljeću*, Građevinar, vol. 59, no. 3., Universitet tehničkih znanosti Braunschweig, Braunschweig 2007., 191. str.

Najvažnije građevine u Firenci za vrijeme renesanse su galerija Uffizi, katedrala Doumo, palača Pitti, Galleria della accademica, Santa Croce, Ponte Vecchio, San Marco, vrtovi Boboli, palača Vecchio, bazilika San Lorenzo, Piazza della Signoria, vila Palmieri, vila Pratolino i velika kupola katedrale st. Maria del Flore. Najznačajniji arhitekti koji su djelovali u Firenci i koji su zaslužni za sudjelovanje u gradnji navedenih građevina su Filippo Brunelleschi, Michelozzo, Leonardo da Vinci, Michelangelo Buonarroti i Giorgio Vasari. „Palača Uffizi je pod jednim krovom ujedinila administrativne urede, sud i državni arhiv (*Archivio di Stato*). Cosimo I., nadvojvoda Toskane, uredio je da najbolja djela u kolekciji obitelji Mediči dospiju u tzv. piano nobile (Plemeniti kat). Danas ova izvanredna remek djela, ujedinjena s djelima iz kolekcije još jednog nadvojvode - Francesca I., čine glavnu atrakciju u muzejskom arhivu.“⁸³ Galeriju Uffizi je počeo graditi 1560. godine Giorgio Vasari za Cosima de Medicija kao njegov ured. Danas je to jedan od najslavnijih muzeja na svijetu. U njemu se nalaze slike i kipovi brojnih slikara i kipara koji su djelovali u Firenci u razdoblju renesanse od kojih su najznačajniji Sandro Boticelli, Tuzian, Rafael, Michelangelo, Leonardo da Vinci, Giotto i Albrecht Durer. Po slikama i kipovima se najviše vide elementi antike, naglašavanje čovjekove ljepote, tematske slike tj. slike koje znače neki događaj i poistovjećivanje čovjeka s bogovima. Doumo je stolna katedrala firentinske nadbiskupije. Najveličanstvenija je njezina kupola. „Kupola katedrale u Firenci pravo je remek- djelo renesanse, čudo tehnike i oblikovanja. Kupolu je započeo graditi Brunelleschi 1420. godine, a građena je na gotički način s vitkim rebrima i lakim dvostrukim svodom.“⁸⁴ Ova kupola predstavlja prijestolnicu talijanske renesanse u arhitekturi. Palača Pitti je palača podignuta s kraja 15. stoljeća. Pripadala je obitelji Mediči. Imala je sve oblike renesansne arhitekture poput lukova, svodova, pilastra, debelih stupova, vitraja, polukružnih prozora i velikih vrata i ukrasa iznad vrata. Palača Pitti je palača s izrazitim obilježjima firentinske renesanse i čuvena galerija slika u Firenci. „Pallazo Pitti počeo se graditi 1457. godine za bankara Lucu Pittija. Obitelj Mediči dala ju je sagraditi do sadašnjeg oblika i golemih dimenzija kada su nakon jednog stoljeća kupili palaču jer su Pittijevi nasljednici bankrotirali zbog troškova gradnje. To je 1550. godine postala glavna rezidencija Medičija te su nakon toga svi firentinski vladari ovdje živjeli.“⁸⁵ Crkvu San Lorenzo projektirao je Brunelleschi za obitelj Mediči. „Najstariji dio te građevine je stara sakristija koja se počela graditi 1421. godine. Matematička čistoća i sklad ove kupole kockastog oblika i okruglog tlocrta, pokrivene kupolom koja počiva pandantivima u skladu su s duhom renesanse i imali su

⁸³Annamaria, Petrioli, *The Uffizi- Florence*, Taschen, Koeln 2000., 23. str.

⁸⁴ Bramblet, Reid, *Firenca i Toskana*, Mozaik, London 2014., 111. str.

⁸⁵Isto, 120. str.

dalekosežan utjecaj.“⁸⁶ Santa Croce je crkva koju je projektirao Filippo Brunelleschi. U njoj se nalaze grobnice mnogih poznatih Firentinaca poput Michelangela i Galilea. Crkva je puna slika koje su naslikane u renesansi i srednjem vijeku. Posebno renesansno veličanstvo predstavlja Piazza della Signoria. „Piazza je jedinstvena galerija skulptura na otvorenom na kojoj je i Palazzo Vecchio, središte firentinske politike od 14. stoljeća. Građani bi se ovdje okupljali kada bi ih veliko zvono Palazza zvalo na parlamento. Kipovi, od kojih su neki kopije, postavljeni su u spomen na glavne događaje u povijesti grada.“⁸⁷ Projektirao ju je Michelozzo. Palazzo Vecchio predstavlja gradsku vijećnicu. Dovršen je sredinom 15. stoljeća. Zadržao je svoj srednjovjekovni izgled, ali za vrijeme Cosima I. je preuređen, kada se doselio u palaču 1540. godine. Glavni projektant na uređenju ove građevine je Giorgio Vasari. Ponte Vecchio je čuveni srednjovjekovni most preko rijeke Arno, preuređen za vrijeme renesanse. Preuredio ga je Filippo Brunelleschi. San Marco crkva je izgrađena još u 13. stoljeću, no proširena i obnovljena 1437. godine. „Samostan San Marco osnovan je u 13. stoljeću, a proširen 1437. godine kada su se ovamo doselili dominikanci iz obližnjeg Fiolesa na poziv Cosima Starijeg.“⁸⁸ Za ovaj projekt platio je Michelozza koji je sagradio ovu crkvu. Piazza della Signoria je trg na kojem se nalaze gradska vijećnica i vila Mediči u Firenci. Poznata je po svojom brojim kipovima antičkih junaka i božanstava. Projektirao ju je Brunelleschi. Vila Pratolino je palača koja pripada također obitelji Mediči. Ona se nalazi izvan Firence, a projektirao ju je i izgradio Brunelleschi, inače najplodniji renesansni arhitekt. Ono što je zajedničko njoj i vili Palmieri je to što su obje pripadale istoj obitelji i obje se nalaze izvan grada Firence, no nedaleko od nje. Vilu Palmieri je projektirao Giorgio Vasari. Posljednja važnija renesansna znamenitost u firentinskoj arhitekturi je Galleria della Accademia. U njoj su izložene slike i kipovi poznatih renesansnih firentinskih kipara i slikara. Važno je istaknuti da je ovdje bila i škola iz istih područja umjetnosti. „Akademija lijepih umjetnosti u Firenci osnovana je 1563. godine kao prva škola u Europi za poučavanje tehnika crtanja, slikanja i kiparstva.“⁸⁹ U njoj je najviše izloženo Michelangelovih djela iz raznih područja znanosti i umjetnosti. Ovo navedeno su najznačajnije renesansne građevine u Firenci te njihovo postojanje predstavlja prijestolnicu talijanske renesanse jer su poslužile za primjer ostalim europskim arhitektima, ali i firentinskim arhitektima koji su djelovali izvan Firence.

⁸⁶V. Zelić, *Velike arhitekture svijeta*, 145. str.

⁸⁷Isto, 76. str.

⁸⁸B. Reid, *Firenca i Toskana*, 96. Str.

⁸⁹ Isto, 94. str.

8.2. Renesansni arhitekti u Firenci

Najznačajniji renesansni arhitekti u Firenci su Filippo Brunelleschi, Giorgio Vasari, Michelozzo i Leonardo da Vinci. Ima ih svakako još, ali ovo su najznačajnija imena renesansne firentinske arhitekture.

8.2.1 Giorgio Vasari i Filippo Brunelleschi

Giorgio Vasari je bio slikar i arhitekt. Poznat je po svom životopisu talijanskih umjetnika. „Vasari je kao arhitekt možda bio i uspješniji nego kao slikar. Djelovao je u Rimu i surađivao sa Giacomo Barozzijem i Bartolomeom Ammanijem.“⁹⁰ Poznat je po projektima koridora na mostu Ponte Vecchio, ukrašavanje unutrašnjosti kupole firentinske katedrale, te najveći dio galerije Uffizi.

Sljedeći je Filippo Brunelleschi koji zasigurno slovi za najplodnijeg renesansnog arhitekta. Ujedno, on je i prvi firentinski renesansni arhitekt i vođa škole grupe mladih firentinskih umjetnika. Zaslužan je za oživljavanje rimske veličanstvenosti jer mu je antika bila veliki uzor. „U profanim i sakralnim građevinama koristi se rimskim arhitektonskim elementima koje prilagođava duhu svog vremena. Njegovo najvažnije djelo na kojem je reinterpetirao najviše klasičnih elementa (polukružni luk, bačvasti svod, trijumfalni luk, arkade, kupola, narteks, centralni tip, grčki križ, kasetiranje, grčki stupovni redovi i zlatni rez) je Kapela Pazzi u samostanskom dvorištu uz crkvu Santa Croce u Firenci.“⁹¹ Najznačajnija su mu djela crkva Santo Spirito, crkva Santa Croce, crkva San Lorenzo, Capella Pazzi, kupola katedrale St Maria del Fiore, vila Pratolino, Piazza della Signoria i palača Pitti.

8.2.2. Michelozzo i Leonardo da Vinci

Sljedeći arhitekt je Michelozzo. On je značajan jer je prvi arhitekt koji je iznosio ideje izvan Firence. Djelovao je u Rimu, Veneciji i Urbinu. Za njega se može reći da je prvi protagonist teorije da je Firenca prijestolnica talijanske renesanse na području arhitekture. Ujedno je i prvi arhitekt koji je donio ideje renesanse na istočni Jadran, konkretnije u

⁹⁰ V. Zelić, *Velike arhitekture svijeta*, 162. str.

⁹¹ Skupina autora, *Uvod u povijest umjetnosti*, Fraktura, Zagreb 2007, 56. str.

Dubrovačku Republiku. Poslije Brunelleschija on je drugi najplodniji renesansni arhitekt. Bio je blizak prijatelj Cosima de Medicija. „Michelozzo je bio miljenik i osobni prijatelj firentinskog vladara Cosima Medicija, s kojim je zajedno pobjegao u Veneciju 1433. za njegova kratkog izgnastva. Za tog kratkog boravka u Veneciji, produbilo se njihovo prijateljstvo i Michelozzov interes za arhitekturu.“⁹² Najznačajnija djela su mu pregradnja crkve sv. Blagovijesti, palača Medici, dominikanski samostan San Marco, vila Medici, Doumo, palača Vecchio i crkva San Marco.

Posljednji važniji arhitekt je Leonardo da Vinci. On je detaljnije opisan u poglavlju o znanosti u Firenci gdje se više istaknuo. Zanimljivo je kako je pored brojnih zanimanja bio i arhitekt. Nije izgradio značajnije građevine, ali je svakako sudjelovao u projektima s Vasarijem, prilikom izgradnje galerije Uffizi. On je više projektirao i to manje građevine, a nije sudjelovao u njihovoj gradnji. „Arhitektura ga je takođe zanimala, ali njegovi nacrti crkava sa kupolama vjerojatno nisu pravljene sa namerom da se na osnovu njih i zida.“⁹³ Ovo su dakle najvažniji arhitekti u firentinskoj renesansi. Oni su svakako ostavili veliki pečat i na neki način napravili uvertiru u proširenje renesansne arhitekture diljem Apeninskog poluotoka i Europe.

9. Renesansno kiparstvo i slikarstvo u Firenci

9.1. Firentinsko renesansno kiparstvo

9.1.1. Odlike renesansnog kiparstva

Kao i u arhitekturi, u kiparstvu i slikarstvu su odlike renesanse gotovo jednake. To su dakle simetrija, proporcija, geometrija, harmonija, ogledanje na antičku umjetnost i isticanja kulta ličnosti. Svi elementi su opisani u prethodnom poglavlju, stoga će ovdje biti više riječi o konkretnim primjerima. Najpoznatiji renesansni kipari u Firenci u Michelozzo, Donatelo, Leonardo da Vinci i Michelangelo Buonarroti. „Ranorenesansna skulptura je ispunjena traganjem za vjerodostojnošću oblika i čovjekovog tijela uz stalno usavršavanje znanja. Isto tako javlja se težnja za monumentalnošću skulpture koja tako prestaje biti vezana za arhitekturu. Ako i je smještena u određeni arhitektonski prostor, onda se taj prostor projektira za tu skulpturu na taj način da joj se ne smije oduzeti smisao. Kipu se nastoji dati najbliži prirodni oblik, čovjek

⁹² Isto, 57. str.

⁹³ Lj. Maksimović, R. Mihalčić, *Srednji vek i renesansa*, 245. str.

je od kostiju i mesa - osobnost, ne kao gotički lik.⁹⁴ Upotrebljava se matematička perspektiva, proporcionalna tijela kao i smještanje skulpture jedne pored druge. Uobičajene su kompozicije i s više figura. Već spomenuti kult ličnosti je osnova humanizma i renesanse gdje se veliča čovjek te stavlja se u središte zbivanja, kako u svim umjetnostima pa tako i u kiparstvu.

9.1.2. Donatelo i Michelozzo

Jedan od najpoznatijih kipara renesansne Firence pa tako i u svjetskim razmjerima je Donatelo. Pripadao je, dakako, ranoj renesansni. Kao i svi renesansni umjetnici, ogledao se na antičke ideale. „Donatello (1386.-1466.) je zajedno s arhitektom Filippom Brunelleschijem u Rimu proučavao klasične ostatke, na osnovu tih proučavanja nastala su djela inspirirana antikom s težnjom realnog prikaza ljudskog lika i njihovog karaktera. U nišama *Or San Michele* u Firenci Donatello je izradio 'Sv. Marka' (1411.-13.) i 'Sv. Jurja' (1415-17.). Ispod niše sa Sv. Jurajem nalaze se reljefi sa podvizima sveca. I to je prvi poznati reljef u perspektivi koji je ujedno prvi primjer u renesansi (oko 1417.) da se likovi smjeste u realističnu arhitekturu i krajolik. Nešto što nije uspjelo ni umjetnicima u antici.“⁹⁵ Najpoznatija djela su mu kip sv. Marka u katedrali u Firenci, prorok Habakuk u muzeju katedrale u Firenci, grobnica pape Ivana XXIII., kip Marije Magdalene, također u muzeju katedrale, kipovi Judite i Holoferna u palači Vecchio te kantorija firentinske katedrale.

Michelozzo je sljedeći važan renesansni kipar u Firenci. Bio je vrlo omiljen i među vladajućim slojevima. „Michelozzo je bio miljenik i osobni prijatelj firentinskog vladara Cosima Medicija, s kojim je zajedno pobjegao u Veneciju 1433. za njegova kratkog izgnanstva. Za tog kratkog boravka u Veneciji, produbilo se njihovo prijateljstvo i Michelozzov interes za arhitekturu.“⁹⁶ Najpoznatija kiparska djela su mu kipovi antičkih junaka u Vili Medici.

9.1.3. Leonardo da Vinci i Michelangelo Buonarroti

Leonardo da Vinci je ostavio svoje najznačajnije kiparsko djelo 'Konj i jahač'. Isklesao je još nekoliko manjih kipova za crkvu San Marco. Michelangelo Buonarroti je bio već spomenuti jedan od dvojice genija renesanse. Bio je sin firentinskog plemića. Školovao se u školi Lorenza Veličanstvenog. Godine 1496. otišao je u Rim i oslikao svod Sikstinske kapele, projektirao kupolu

⁹⁴ Ernst Hans, Gombrich, *Povijest umjetnosti*, Golden marketing, Zagreb 1999., 49. str.

⁹⁵Isto, 51. str.

⁹⁶Skupina autora, *Uvod u povijest umjetnosti*, 61. str.

crkve sv. Petra. „Michelangelo je najznačajniji kipar visoke renesanse. Iako je bio slikar, arhitekt i pjesnik, najradije je volio da ga zovu kiparom. Njegovo prvo potpisano djelo, dakle prvo zrelo djelo bila je *Rimska Pieta*, mramorna skulptura nježnih linija i smirene boli, koja se danas nalazi u crkvi Sv. Petra u Rimu.“⁹⁷ Godine 1501. se vratio u Firencu. Napravio je veličanstveni kip Davida. To je najranija monumentalna skulptura visoke renesanse, utjelovljenje njegove cjelokupne umjetnosti. Napravio je ciklus skulptura za grobnicu pape Julija II. zvanu Robovi koja na neki način predstavlja uvod u barok jer predstavlja elemente ljudskog tijela kao tamnice duha. Najznačajnija skulptura u tom nizu je skulptura Mojsija. Ostale značajnije skulpture su Bakho i Pan u muzeju u Firenci, Pobjeda u palači Vecchio u Firenci, Anđeo na oltaru u bazilici sv. Dominika u Bologni, Leda i Labud u muzeju u Firenci, Bogorodica na stubištu, ispred njegove kuće u Firenci, te Umirući rob i Pobunjeni rob u nizu skulptura Robovi za grobnicu pape Julija II. Dakle, u kiparstvu renesanse u Firenci mogu se vidjeti svi već spomenuti elementi renesansnog kiparstva. Ovi najvažniji firentinski kipari djelovali su i u ostalim gradovima, ponajviše u Rimu, Bologni i Veneciji. Firenca je prijestolnica talijanske renesanse u kiparstvu upravo zbog toga jer su najvažniji predstavnici upravo u Firenci i sve su ideje za daljnje skulpture po drugim gradovima potekle upravo od njih.

9.2. Firentinsko renesansno slikarstvo

9.2.1. Odlike renesansnog slikarstva

Obilježja renesansnog slikarstva su ista kao i u arhitekturi i kiparstvu, samo se ti navedeni elementi prenose na platno. Novost je pojava svjetovne umjetnosti. „Tijekom renesanse europski slikari raskinuli su sa starom tradicijom. Religijske teme, kao što su prizori iz Biblije, još uvijek su bile važne, no umjetnici su počeli bilježiti i prizore iz svakodnevnog života. Izgled slike ovisi o slikarskim materijalima. Prije pojave uljanih boja u 15. stoljeću, umjetnici su temperom, smjesom jajeta i pigmenta boje, radili izravno na gipsanoj podlozi. Omiljeni medij uskoro su postale uljane boje, koje su bile fleksibilnije i izgledale su dovršenije.“⁹⁸ Osim toga, obilježja renesansnog slikarstva su primjena perspektive koju je otkrio Tomaso Masaccio te naglasak na vrijednosti boje. To bi značilo upotrebu više boja u raznim kombinacijama u razdoblju renesanse daleko masovnije nego u prijašnjim razdobljima. Najznačajniji slikari u

⁹⁷ Isto, 20. str.

⁹⁸ Skupina autora, *Uvod u povijest umjetnosti*, 64. str.

Firenci toga razdoblja su već spomenuti Leonardo da Vinci, Michelangelo Buonarroti, Giorgio Vasari, Sandro Botticelli i Rafael Santi i Tomaso Masaccio. Leonardo da Vinci je već opisan kao genije renesanse, tako da je i što se tiče slikarstva ostavio veliki trag.

9.2.2. Leonardo da Vinci i Michelangelo Buonarroti

„Leonardo da Vinci (1452.- 1519.) suodredio je svoje doba ne samo kao arhitekt, kipar i slikar, već i kao istraživač prirode i teoretičar. Osobito je snažan bio utjecaj njegova poimanja umjetnosti. Bitno je pridonio učvršćivanju pozicije umjetnosti prije svega slikarstva, kojemu je davao prednost pred ostalim umjetnostima. Umjetnost je za njega oblik spoznaje, filozofije. U odnosu prema antici time se dostiže posve novi stupanj.“⁹⁹ Godine 1472. primljen je u ceh firentinskih slikara. Neka je svoja djela naslikao u Firenci, a neka djelujući u Milanu. Najznačajnija su Mona Lisa, Posljednja večera, Bogorodica na stijenama, Krštenje Kristovo, Navještenje, Bičevanje Krista, Poklonstvo kraljeva i Djevica s Djetetom i sv. Anom.

Michelangelo Buonarroti je, kao i Leonardo, opisan već kao drugi genije renesanse, stoga i u njegovu slučaju dovoljno je navesti neke primjere, tj. djela koja je pored brojnih grana znanosti i umjetnosti dao i u slikarstvu. To su brojne slike na svodu Sikstinske kapele s biblijskim motivima poput Stvaranje Adama, Posljednji sud, David i Leda i Labud.

9.2.3. Giorgio Vasari i Tomaso Masaccio

Sljedeći slikar je Giorgio Vasari. Njegova djela u arhitekturi su već opisana. On je začetnik znanosti o umjetnosti. Poznat je po svojem životopisu talijanskih umjetnika "Vita". „Zacijelo ne stoji da je Vasari rad na svojem velikom djelu započeo 1546. godine, kako nas ovdje želi uvjeriti. Pripremni radovi morali su započeti nogo ranije, a pouzdano se mogu pratiti sve do 1540. godine. Problemom razvoja umjetnosti Vasari se počeo baviti već u mladosti. Neprestano je prikupljao podatke o umjetnicima i njihovim djelima.“¹⁰⁰ Oslikao je unutrašnjost kupole firentinske katedrale. U njegovim djelima se vidi najklasičnija renesansa. „I Vasarijev prikaz svekolikog razvoja umjetnosti posize za ritmom procvata, nazadovanja i novog početka. Antika je za njega vrhunac razvoja umjetnosti. Njoj suprostavlja mračni srednji vijek, a kao treći veliki ciklus proatra ponovno oživljavanje umjetnosti što počinje u 14. stoljeću.“¹⁰¹

⁹⁹Udo, Kulterman, *Povijest povijesti umjetnosti*, Kontura, Zagreb 2002., 17. str.

¹⁰⁰ U. Kulterman, *Povijest povijesti umjetnosti*, 23. str.

¹⁰¹ Isto, 24. str.

Tomaso Masaccio je poznat kao prvi slikar renesanse. „Glavno Masacciјеvo djelo nalazi se u kapeli Brancacci u firentinskoj crkvi st. Maria del Carmine koju je oslikao zajedno s Masolinom da Panicaleom. Novim načinom ostvario je čuvene kompozicije: prizori iz života sv. Petra (Porezni novčić, sv. Petar dijeli milostinju) i Istočni grijeh (Izgon iz raja).“¹⁰² Najpoznatiji je renesansni slikar po tome što je često slikao tematske slike s više epizoda. Njegove slike su imale priču, stoga su bile slikane u fazama, tj. dijelovima. Osim spomenutih slika ostala poznata djela su mu Raspelo, Oltar iz Cascie, Djevica s djetetom i sv. Anom, Portret mladića, Djevica s djetetom, Sv. Pavle, Sv. Trojstvo, Gospa s djetetom, Rođenje Isusovo, Sv. Jeronim, Sv. Ivan Krstitelj i Sv. Andrija. Dakle, njegove slike predstavljaju i svjetovne i biblijske motive.

9.2.4. Sandro Boticelli i Rafael Santi

Sandro Boticelli bio je predstavnik neoplatonističke filozofije. Slikao je također slike s vjerskim i svjetovnim motivima. Najpoznatije su Rođenje Venere, Madona s djetetom i anđelom, Madona della Loggia, Apelovi stupovi, Oltar sv. Marka, Castello navještenje, Sv. Augustin u ćeliji, Veličanstvena Madona, Gospa od voća i Portret mladića. Sve njegove slike su izložene u Galeriji della Academica.

Posljednji firentinski renesansni slikar je Rafael Santi. Može se reći da je Rafael gotovo jedini poznatiji renesansni slikar koji je dobar dio života djelovao u Firenci, ali nije rođen u njoj, već u gradu Urbinu. „Rafael se više od Leonarda pozabavio umjetnošću prošlosti. Po nalogu pape Lava X. izradio je cjelokupan plan za restauriranje starog Rima. Međutim, arheologija je tek nekoliko stoljeća poslije bila sposobna izvesti tu zadaću.“¹⁰³ Djelovao je u Urbinu, Firenci i Rimu. Bio je veliki slikarski majstor. „Rafael je majstor sklada, a njegova umjetnost je lirski i dramski. On je bio najreprezentativniji slikar renesanse koji je u svoju umjetnost uklopio sve dotadašnje spoznaje i iskustvo umjetnosti (*chiaro-scuro*, *sfumato* i kompozicije od Leonarda, te karakternost i voluminoznost likova od Michelangela). Njegova rana slika Vjenčanje djevice (Vatikan) pokazuje lirski ugođaj; hram je u pozadini, komplicirana izvedba perspektive... nagovještavaju Rafaelove kasnije radove kao arhitekta. Dok je Michelangelo radio na stropu Sikstinske kapele, Rafael je slikao freske u Vatikanskim polujavnim sobama – stanze (oko 1510).“¹⁰⁴ Bio je izvrstan portretist te je razvio način slikanja

¹⁰² Isto, 25. str.

¹⁰³ Isto, 17. str.

¹⁰⁴ Christof, Thoenes, *Rafael*, Europapress holding, Zagreb 2007., 45. str.

Bogorodice isključivo kao idealiziranu i čistu. Ona će postati modelom budućih generacija slikara. U Firenci je djelovao od 1504. do 1508. godine. Slikao je niz slika kojima je ukrasio palaču Pitti i zgradu Uffizi. Njegov stil je bio prepoznatljiv po harmoničnoj kompoziciji. Osim spomenutih Bogorodica, slikao je i idealizirane likove iz antičkog svijeta. Dakle, kao i svakog renesansnog umjetnika, zanimala ga je umjetnost antike. Poznat je po portretima. Portretirao je papu Lava X. Naslikao je i svoj autoportret. Važno je spomenuti još kako su na njega utjecali Michelangelo Buonarroti i Leonardo da Vinci. Kao i u kiparstvu, u slikarstvu se također može reći da je Firenca prijestolnica talijanske renesanse jer su mnogi poznati slikari djelovali izvan Firence, a počeli u njoj s radom. Slikarske tehnike i ideje renesanse su svakako iznikle iz Firence i proširile se po ostalim gradovima.

10. Širenje renesanse na ostale gradove na Apeninskom poluotoku i Europi

Nove ideje na svim poljima su počele izlaziti iz Firence tek nakon Brunelleschijeve smrti 1446. godine. Počele su se širiti najprije u Rimini, a zatim u Mantovu, jer je Leon Battista Alberti, iako je sebe smatrao Firentincem, proveo gotovo cijeli život izvan Firence, većim dijelom u Rimu gdje je strastveno proučavao ostatke antike. „Polovinom 15. stoljeća angažirao ga je Sigismondo Malatesta, tiranin u Riminiju, da pretvori crkvu Sv. Franje u spomenik obitelji Malatesta. Predgradnja nije nikada dovršena, ali je Alberti odlučno zakoračio prema klasičnoj interpretaciji tradicionalnog crkvenog pročelja domišljatom adaptacijom starog rimskog slavoluka, kakav je naprimjer Konstantinov u Rimu.“¹⁰⁵ Godine 1460. i 1470. Alberti je projektirao dvije crkve u Mantovi. To su crkve San Sebastiano i San Andrea. One su trebale postati njegove verzije centralnog tlocrta i tipa latinskog križa za razliku od onih koje je projektirao Brunelleschi. Alberti nije mnogo djelovao u Rimu ili barem nema podataka o njegovu djelovanju u tom gradu. Pred kraj 15. stoljeća u Rimu je djelovao Donato Bramante. „Gotovo ništa se ne zna o Albertijevom djelovanju u Rimu, koji je ostao nevažan grad do onog mnogo kasnijeg vremena, kad je pod sam kraj stoljeća stigao Bramante. Došao je iz Milana gdje je zajedno s Leonardom da Vincijem radio za obitelj Sforza.“¹⁰⁶ Donato Bramante djelomično je sagradio crkvu Santa Maria della Grazie. U njezinom samostanu nalazi se slika Posljedna večera koju je naslikao Leonardo da Vinci.

¹⁰⁵ V. Zelić, *Velike arhitekture svijeta*, 146. str.

¹⁰⁶ M. Pantić, *Humanizam i renesansa*, 167. str.

Prijenos renesansnih ideja iz Firence na ostatak Apeninskog poluotoka pa i Europe je prijelaz iz rane u visoku renesansu. Najbolji primjer su milanski samostan San Ambrogio i rimski Santa Maria della Pace. Kneževske i paladijanske vile su također primjer renesansnih građevina koje su projektirali firentinski arhitekti diljem Apeninskog poluotoka. Najpoznatija izgrađena u Firenci je Vila Medici koju je dao izgraditi Lorenzo Veličanstveni. Upravo je ova vila poslužila kao najbolji primjer ogledanja na firentinsku renesansnu arhitekturu izvan Firence. To je jedna od prvih strogo klasičnih renesansnih vila koja je za nekoliko desetljeća prethodila Paladinovim projektima i zgradama. Projektirao ju je Giuliano da Sangallo. Ostale vile van Firence su projektirali Giulio Romano, Andrea Palladio i Antonio Sangallo, inače učenici poznatih arhitekata Brunelleschija, Bramantea i Rafaela. To su Vila Barbaro u Maseru, Vila Madama u Rimu, Vila Rotonda u Vicenzi i Palazzo del Te u Mantovi. Od ostalih građevina treba izdvojiti renesansne palače. „Renesansna palača razvila se direktno od starih rimskih oblika, naročito od insule, ili veće stambene zgrade, koja se u osnovi sastojala od niza trgovina u prizemlju, lijepih prostorija na prvom katu, ili puno nobile, za vlasnika i njegovu obitelj i gornjih katova za služinčad i iznajmljivanje.“¹⁰⁷. Renesansne palače su se dakle najprije počele projektirati i graditi u samoj Firenci, uglavnom po narudžbi Medicijevaca, a nakon toga i u ostalim gradovima. Sve te palače građene su oko dvorišta u sredini po rasporedu koji je bio sličan samostanskim klaustima, ali uglavnom su to prilagodbe Brunelleschijevih oblika. Imale su tajni vrt, kneževske odaje iz kojih je hodnik vodio u vrt, veliko dvorište, galerije u kojima su se nalazile rezbarije i keramika.

Osim u Firenci, palače koje su napravljene u ostalim gradovima, a napravljene su po uzoru na one iz Firence su Palazzo Farnese u Rimu, djelo su Antonija da Sangalla Mlađeg, kneževska palača u gradu Urbinu koja se smatra najljepšom renesansnom palačom u Italiji, a napravio ju je Pierro della Francesca koji je bio Firentinac te Rafaelova kuća u Rimu koju je sagradio Donato Bramante 1512. godine. Danas jedna od najpoznatijih i najvažnijih građevina na svijetu crkva Svetog Petra u Rimu koja je napravljena u renesansnom stilu. Papa Julije je angažirao Donata Bramantea i Michelangela, dakle učenjake iz Firence. „Crkva sv. Petra, najveličanstvenija crkva u kršćanskom svijetu i plod mnogih talenata, diže se visoko iznad vatikanskog brežuljka. Gotovo sto pedeset godina pape su podržavali ideju da se proslavi grob njihova sveca zaštitnika. Najveće zasluge bez sumnje treba pripisati Bramanteu, Michelangelu i Giacomu della Porti.“¹⁰⁸ Ovdje je dakle opisan utjecaj Firence na ostatak Apeninskog poluotoka na području arhitekture. Naravno, spomenuto je ranije da je utjecaj Firence na

¹⁰⁷V. Zelić, *Velike arhitekture svijeta*, 150. str.

¹⁰⁸ Skupina autora, *Velike arhitekture svijeta*, Mladost, Zagreb 1981., 34. str.

ostatak, pa nazovimo svijeta, bio i u političkom, ekonomskom i društvenom obliku. Ovdje taj utjecaj nije detaljnije opisan kao u umjetnosti jer, za razliku od umjetnika i znanstvenika, politolozi i ekonomisti nisu djelovali izvan Firence nego, naravno, samo unutar grada, stoga oni nisu širili ideje na ostatak Europe putujući po svijetu i boraveći u drugim gradovima, nego su drugi gradovi i države slali svoje izaslanike po tom pitanju koji su učili od Firentinaca i kasnije primjenjivali političke i ekonomske ideje koje su opisane i koje je najprije primijenila Firenca, a na ostale gradove i države su prošireni isključivo učeći iz njezina primjera na spomenuti način.

U ovom poglavlju je dakle detaljnije opisano djelovanje na području arhitekture i graditeljstva. Posljednjih godina 15. stoljeća poznavanje talijanske renesansne arhitekture počelo se širiti preko Alpa. „Budući da su knjige lakše od kamena, a učenjake je općenito lakše preseliti nego arhitekta, najprije je stiglo novo učenje, i dobrano prije 1500. godine u mnogim središtima izvan Italije poučavao se grčki, a filozofija i prirodne znanosti koje su se razvile u Firenci s oduševljenjem su se proučavale.“¹⁰⁹ Umjetnost je uslijedila odmah nakon toga. Najprije pokretni predmeti, kao ilustrirane knjige, ukrašeni rukopisi i male knjige, ali uskoro i manji arhitektonski objekti, kao vodoskoci i grobnice, izvozili su se u druge države Europe. Iz tih modela učili su učenjaci u drugim zemljama, a kasnije su počeli primjenjivati i graditi na gotičkim građevinama renesansne elemente. Rezultat je bio jedan hibridni stil, koji je još uvijek nalikovao na gotiku, ali s renesansnim ukrasima. Najbolji primjeri su dvorci u dolini Loire koje su dali sagraditi Franjo I. i njegovi dvorani. Isto to se dogodilo u Španjolskoj, ali je španjolska gotika bila kreativnija od francuske i rezultat je bio jedan profinjen stil nazvan platereskni. Idući stil je bio i u Portugalu, a stil je nazvan manuelinskim po kralju Manuelu I., koji je tada vladao Portugalom. U Englesku je novi stil prodro za vrijeme Henrika VIII., ponajviše dolaskom talijanskih umjetnika. U nekim zemljama bile su i zrelije varijante renesanse, ponajviše u onima koji su dolazili u doticaj s Italijom preko ratova, slanja umjetnika, učenjaka i izaslanika. „Takve zrele varijante renesansnog stila rijetke su u zemljama izvan Italije, iako se pojedini primjeri mogu naći i u Španjolskoj, Francuskoj i Portugalu...“¹¹⁰ Dakle, renesansa se najprije razvila u Firenci u 14. stoljeću. Polovicom 15. stoljeća se počela širiti po ostalim gradovima Apeninskog poluotoka, a sredinom 16. stoljeća i izvan Italije po cijeloj Europi. Razdoblje renesanse u Firenci naziva se uglavnom rana renesansa, širenje po ostalim gradovima Italije i Europe je veći dio visoka renesansa.

¹⁰⁹ Lj. Maksimović, R. Mihalčić, *Srednji vek i renesansa*, 289. str.

¹¹⁰ V. Zelić, *Velike arhitekture svijeta*, 157. str.

11. Zaključak

Kroz ovaj rad moglo se iščitati da je Firenca iz višestrukih razloga prijestolnica talijanske renesanse. Renesansa je značajno povijesno razdoblje koje započinje u 15. i završava negdje u 17. stoljeću. U brojnim obilježjima renesanse u znanosti, umjetnosti, politici, ekonomiji i društvu isključivo prvi i najveći doprinos dale su značajne ličnosti na ovim navedenim poljima u Firenci. Najveći geniji renesanse Michelangelo Buonarroti i Leonardo da Vinci su živjeli i djelovali u Firenci. U politici prvo ogledanje na antiku je poteklo iz firentinske republike gdje je uveden određen oblik demokracije. U ekonomiji je pak Firenca ostavila prvi oblik kapitalizma i razvoj bankarstva. Na području znanosti, umjetnosti poput arhitekture, kiparstva i slikarstva, u Firenci su uvedene brojne novine i tehnike na ovom području. U znanosti je došlo do značajnih otkrića na području matematike i aritmetike, počeci istraživanja svemira, razvoj humanističkih znanosti i još mnogo toga. U umjetnosti je prikazivano veličanje antičkih ideala, ljudi i uzora što se pokazalo gradnjom velikih crkava, projektiranjem nekih svjetovnih građevina, slikanjem antičkih junaka i biblijskih motiva i motiva prikaza pojedinih radnji. Od značajnih ličnosti nikako ne valja zaobići obitelj Mediči koji su, kao i svaka dinastija u povijesti, imali svoje uspone i padove, ali njihov je doprinos za Firencu i njezin status prijestolnice renesanse neprikosnoven. Bili su pokrovitelji brojnih znanstvenika i umjetnika, dali izgraditi brojne građevine, crkve i vile. Njihov poticaj i vladavina su uzdigli Firencu i učinili je danas možda najpopularnijim gradom u Italiji. Iz Firence su se počele širiti renesansne ideje na ostatak Apeninskog poluotoka kao i na ostatak europskog kontinenta. U Firencu su dolazili brojni stručnjaci, umjetnici i znanstvenici koji su proučavali ideje lokalnih stručnjaka i širili po svojim gradovima i državama. Isto tako su i neki firentinski znanstvenici, umjetnici, političari i ekonomisti putovali po Europi i širili svoje ideje. Generalno, sve što je renesansno, poteklo je iz Firence. Osim toga, Firenca je bila i centar renesanse odnosno prijestolnica zbog svega navedenoga i opisanog. Renesansa je u njoj ostavila neke od najvažnijih djela umjetnosti i znanosti.

12. Literatura:

1. Burkhardt, Jacob, *Kultura renesanse u Italiji*, Prosvjeta, Zagreb 1997.
2. Capra, Firtjorf, *Leonardova znanost*, Planetopedija, Zagreb 2009.
3. Filipovic, Vladimir, *Filozofija renesanse*, Matica hrvatska, Zagreb 1982.
4. Gombrich, Ernst Hans, *Povijest umjetnosti*, Golden marketing, Zagreb 1999.
5. Grubiša, Damir, *Politički poredak renesansne Firence: između demokracije i oligarhije*, Politička misao, god. 47, br. 1, str. 103.- 128., Fakultet političkih znanosti, Zagreb 2010
6. Hancock, Lee, *Lorenzo di Medici- Florence's Great Leader and Patron of the arts*, The rosen publishing group, New York 2005.
7. Kešina, Ivan, *Galileo Galilei- povijest jednog slučaja*, Katolički Bogoslovni fakultet u Splitu, Split 2009.
8. Kulterman, Udo, *Povijest povijesti umjetnosti*, Kontura, Zagreb 2002.
9. Maksimović, Ljubomir, Mihaljčić, Rade, *Srednji vek i renesansa*, Rad, Beograd 1983.
10. Pantić, Miroslav, *Humanizam i renesansa*, Obod, Cetinje, 1967.
11. Peil, Udo, *Velika kupola Firence- statika i intuicija u 15. Stoljeću*, Građevinar, vol. 59, no. 3., Universitet tehničkih znanosti Braunschweig, Braunschweig 2007.
12. Petrioli, Tofani, Annamaria, *The Uffizi- Florence*, Taschen, Koeln 2000.
13. Pilipović, Ozren, Rančić, Nenad, Ahtik, Meta, *Geography, institutions and economic development: political economy of Florence from 13 th to 15 th century*, Economic Review, vol. 60, No, 5., Ekonomski fakultet u Zagrebu, Zagreb 2009.
14. Proccaci, Giuliano, *Povijest Talijana*, Barbat, Zagreb 1996.
15. Reid, Bramblet, *Firenca i Toskana*, Mozaik, London 2014.
16. Rolland, Romain, *Michelangelov život*, Rast, Zagreb 2013.
17. Skupina autora, *Povijest 8*, Jutarnji list, Zagreb 2008.
18. Skupina autora, *Povijest 9*, Jutarnji list, Zagreb 2008.
19. Skupina autora, *Uvod u povijest umjetnosti*, Fraktura, Zagreb 2007.
20. Skupina autora, *Velika ilustrirana povijest svijeta sv 11.*, Otokar Keršovani, Rijeka 1977.
21. Skupina autora, *Velike arhitekture svijeta*, Mladost, Zagreb 1981.

22. Thoenes, Christof, *Rafael*, Europapress holding, Zagreb 2007.
23. Tomorad, Mladen, *Medici- obitelj slavnih firentinskih vladara*, Prosvjeta, Zagreb 2014.
24. Zelić, Vesna, *Velike arhitekture svijeta*, Marijan, Split 2005.
25. http://sh.wikipedia.org/wiki/Lorenzo_de'_Medici
26. http://hr.wikipedia.org/wiki/Katarina_de'_Medici
27. https://hr.wikipedia.org/wiki/Galileo_Galilei